Liceu
Opera
Barcelona

Cavalleria rusticana

PIETRO MASCAGNI

Òpera en un acte

Llibret de Giovanni Targioni -Tozzetti i Guido Menasci

Pagliacci

RUGGERO LEONCAVALLO

Òpera en dos actes

Llibret i música de Ruggero Leoncavallo

5 - 22 de desembre

Temporada 2019-2020

Fundació Gran Teatre del Liceu

Generalitat de Catalunya

Gobierno de España · Ministerio de Cultura y Deporte · inaem

Ajuntament de Barcelona · Diputació Barcelona · Societat del Gran Teatre del Liceu · Consell de Mecenatge

Patronat de la Fundació del Gran Teatre del Liceu

President d'honor
Joaquim Torra Pla
President del patronat
Salvador Alemany Mas
Vicepresidenta primera
Mariàngela Vilallonga Vives
Vicepresident segon
Javier García Fernández
Vicepresident tercer
Joan Subirats Humet
Vicepresidenta quarta
Núria Marín Martínez
Vocals representants de la Generalitat de Catalunya
Francesc Vilaró Casalinas, Àngels Barbarà Fondevila, Àngels Ponsa Roca, Pilar Fernández Bozal
Vocals representants del Ministerio de Cultura y Deporte
Santiago Fisas Ayxelà, Amaya de Miguel Toral, Santiago de Torres Sanahuja, Joan Francesc Marco Conchillo
Vocals representants de l'Ajuntament de Barcelona
Josep Maria Vallès Casadevall, Marta Clari Padrós
Vocal representant de la Diputació de Barcelona
Joan Carles Garcia Cañizares
Vocals representants de la Societat del Gran Teatre del Liceu
Javier Coll Olalla, Manuel Busquet Arrufat, Ignasi Borrell Roca, Josep Maria Coronas Guinart, Àgueda Viñamata de Urruela
Vocals representants del Consell de Mecenatge
Jaume Giró Ribas, Luis Herrero Borque, Kim Faura Batlle, Alfonso Rodés Vilà
Patrons d'honor
Josep Vilarasau Salat, Manuel Bertrand Vergès
Secretari no patró
Joaquim Badia Armengol
Director general
Valentí Oviedo Cornejo

Comissió Executiva de la Fundació del Gran Teatre del Liceu

President
Salvador Alemany Mas
Vocals representants de la Generalitat de Catalunya
Mariàngela Vilallonga Vives, Francesc Vilaró Casalinas
Vocals representants del Ministerio de Cultura y Deporte
Amaya de Miguel Toral, Antonio Garde Herce
Vocals representants de l'Ajuntament de Barcelona
Joan Subirats Humet, Marta Clarí Padrós
Vocal representant de la Diputació de Barcelona
Joan Carles Garcia Cañizares
Vocals representants de la Societat del Gran Teatre del Liceu
Javier Coll Olalla, Manuel Busquet Arrufat
Vocals representants del Consell de Mecenatge
Jaume Giró Ribas, Luis Herrero Borque
Secretari
Joaquim Badia Armengol
Director general
Valentí Oviedo Cornejo

Gràcies per fer-ho possible

20 anys años years

Patrocinadors del 20è aniversari

Telefónica
ESTRELLA DAMM
aena
idealista
Barceló HOTELS & RESORTS
Naturgy
¡HOLA!
GAES Centres Auditius
abertis
mediolanum BANCO

Mecenes

"laCaixa"
Telefónica
Fundació BancSabadell
Santander
Fundació Agbar
Círculo del Liceo
bankinter
Fundación REPSOL
Fundación BBVA
FUNDACIÓN ACS
renfe
TMB Transports Metropolitans de Barcelona

Mitjans de comunicació

LA VANGUARDIA
el Periódico
EL MUNDO
EL PAÍS
EL PUNT AVUI
3 CATALUNYA RÀDIO
rtve
Time Out BARCELONA
SER CATALUNYA
SPAINMEDIA
ONDA CERO
COPE CATALUNYA
ABC
EFE
ara.cat
Expansión
MAIN

Ópera Actual, RAC 1, Associació de Premsa Comarcal, Barcelona Connect, El Gerió Digital, Metrópoli Abierta, Ràdio Estel.

Patrocinadors

Santander Fundación
COMSA CORPORACIÓN
ZF CONSORCI barcelona ZONA FRANCA
enagas
EY Building a better working world
FC BARCELONA
Damm Fundació
FUNDACIÓ PUIG
HAVAS MEDIA GROUP
Naturgy
SEAT

Protectors

Benefactors

Carlos Abril, Salvador Alemany, Fernando Aleu, José Aljaro, Josep Balcells, Joaquim Barraquer, David Barroso, Núria Basi, Manuel Bertran, Manuel Bertrand, Agustí Bou, Josep M. Bové, Carmen Buqueras, Cucha Cabané, Jordi Calonge, Joan Camprubi, Montserrat Cardelús, Ramon Centelles, Guzmán Clavel, M. Dolors i Francesc, Francisco Egea, Joan Esquirol, Magda Ferrer - Dalmau, Mercedes Fuster, José Gabeiras, José Luis Galí, Jorge Gallardo, Pau Gasol, Francisco Gaudier, Lluis M. Ginjaume, Ezequiel Giró, Andrea Gömöry, Casimiro Gracia, Jaume Graell, Francisco A. Granero, Pere Grau, Calamanda Grifoll, Francesca Guardiola, Maria Guasch, Pepita Izquierdo, Gabriel Jené, Sofia Lluch, Ma. Teresa Machado, Rocio Maestre, Jaume Mercant, Josep Milian, José M. Mohedano, Joan Molins, Josep Ignasi Molins, Josep Oliu, Francisco Reynés, Miquel Roca, Pedro Roca-Cusachs, Josep Sabé, Anna Sala, Francisco Salamero, Lluís Sans, Maria Soldevila, Jordi Soler, Karen Swenson, Manuel Terrazo, August Torà, Ernestina Torelló, Ana Torredemer, Joan Uriach, Marta Uriach, Manuel Valderrama, Anna Vicens, Josep Vilarasau, Maria Vilardell †, Salvador Viñas

Col·laboradors

Gràcies per fer-ho possible

20 anys años years

11
Fitxa tècnica

12
Fitxa artística

13
Repartiment

14
Orquestra

16
Cor

19
Amb el teló abaixat

28
Cavalleria rusticana - Pagliacci
Víctor Garcia de Gomar

32
Sobre la producció
Damiano Michieletto

37
Argument de l'obra

42
Comentaris musicals

44
English synopsis

50
Italianità en estat pur
Marcel Cervelló

56
El verisme com a concepte
Gerard Guerra i Ribó

62
Entrevista a Roberto Alagna

70
Cavalleria rusticana - Pagliacci al Liceu
Jaume Tribó

76
Cronologia

88
Selecció d'enregistraments
Albert Vilardell

90
Biografies

Cavalleria rusticana - Pagliacci

PIETRO MASCAGNI - RUGGERO LEONCAVALLO

Durada aproximada: 3 h

Cavalleria rusticana
17 de maig de 1890: estrena absoluta al Teatro Costanzi de Roma
9 de maig de 1891: estrena a Barcelona al Gran Teatre del Liceu
20 d'abril de 2011: última representació al Liceu

Total de representacions al Liceu: 107

Pagliacci
21 de maig de 1892: estrena absoluta al Teatro Dal Verme de Milà
25 de gener de 1895: estrena a Barcelona al Gran Teatre del Liceu
20 d'abril de 2011: última representació al Liceu

Total de representacions al Liceu: 104

Desembre 2019		Torn
5	20 h	B
7	20 h	PB
9	20 h	A
10	20 h	PA
12	20 h	H
13	20 h	E
15	18 h	C
16	20 h	D
18	20 h	PE
19	20 h	G
21	20 h	F
22*	18 h	T

(*): Amb audiodescripció

Fitxa artística

Direcció musical
Henrik Nánási

Direcció d'escena
Damiano Michieletto

Reposició
Eleonora Gravagnola

Escenografia
Paolo Fantin

Vestuari
Carla Teti

Il·luminació
Alessandro Carletti

Assistència a la direcció d'escena
Anna Llopart

Assistència al vestuari
Donna Raphael

Producció Royal Opera House Covent Garden (Londres), La Monnaie (Brussel·les), Opera Australia (Sídney) i The Göteborg Opera

Orquestra Simfònica i Cor del Gran Teatre del Liceu

Direcció del Cor
Conxita Garcia

Veus - Cor Infantil Amics de la Unió

Direcció cor infantil
Josep Vila Jover

Concertino
Liviu Morna

Assistència a la direcció musical
Néstor Bayona

Assistents musicals
Véronique Werklé, Rodrigo de Vera, Vanessa García, David-Huy Nguyen-Phung, Jaume Tribó

Amb el suport de:

Naturgy

Repartiment

Cavalleria rusticana

Santuzza
Jove camperola
Elena Pankratova: 5, 9, 13, 16, 18 i 21 de desembre
Oksana Dyka: 7, 10, 12, 15, 19 i 22 de desembre

Lola
Esposa d'Alfio
Mercedes Gancedo

Turiddu
Jove camperol
Roberto Alagna: 5, 9, 13 i 18 de desembre
Teodor Ilincai: 7, 10, 12, 15, 19 i 21 de desembre
Martin Muehle: 16 i 22 de desembre

Alfio
Gabriele Viviani: 5, 9, 13, 16, 18 i 21 de desembre
Àngel Òdena: 7, 10, 12, 15, 19 i 22 de desembre

***Mamma* Lucia**
Mare de Turiddu
Elena Zilio: 5, 7, 9, 13, 16, 19 i 22 de desembre
María Luisa Corbacho: 10, 12, 15, 18 i 21 de desembre

Una dona
Helena Zaborowska: 5, 10, 13, 16, 18, 21 de desembre
Yordanka Leon: 7, 9, 12, 15, 19, 22 de desembre

Pagliacci

Nedda (Colombina)
Esposa de Canio
Aleksandra Kurzak: 5, 7, 9, 13, 16 i 18 de desembre
Dinara Alieva: 10, 12, 15, 19, 21 i 22 de desembre

Canio (Pagliaccio)
Cap de la companyia de pallassos
Roberto Alagna: 5, 9, 13 i 18 de desembre
Marcelo Álvarez: 7, 10, 12, 15, 19 i 21 de desembre
Martin Muehle: 16 i 22 de desembre

Tonio (Taddeo)
Pallasso
Gabriele Viviani: 5, 9, 13, 16, 18 i 21 de desembre
Àngel Òdena: 7, 10, 12, 15, 19 i 22 de desembre

Beppe (Arlecchino)
Pallasso
Vicenç Esteve

Silvio
Amant de Nedda
Duncan Rock: 5, 9, 13, 16, 18 i 21 de desembre
Manel Esteve: 7, 10, 12, 15, 19 i 22 de desembre

Camperol 1
Dimitar Darlev: 5, 10, 13, 16, 18, 21 de desembre
Plamen Papazikov: 7, 9, 12, 15, 19, 22 de desembre

Camperol 2
Emili Rosés: 5, 10, 13, 16, 18, 21 de desembre
Sung Min Kang: 7, 9, 12, 15, 19, 22 de desembre

Cavalleria rusticana per Pietro Mascagni.
Libretto per Giovanni Targioni-Tozzetti e Guido Menasci
CASA MUSICALE SONZOGNO DI PIERO OSTALI,
di Milano. Editores y Propietarios

L'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu amb el seu director titular, Josep Pons.

Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu

L'Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu és l'orquestra més antiga de l'Estat espanyol. Durant gairebé 170 anys d'història, l'Orquestra del Gran Teatre del Liceu ha estat dirigida per les més grans batutes, d'Arturo Toscanini a Erich Kleiber, d'Otto Klemperer a Hans Knapperstsbusch, de Bruno Walter a Fritz Reiner, Richard Strauss, Alexander Glazunov, Ottorino Respighi, Pietro Mascagni, Igor Stravinsky, Manuel de Falla o Eduard Toldrà, fins a arribar als nostres dies amb Riccardo Muti o Kirill Petrenko.

Ha estat la protagonista de les estrenes del gran repertori operístic a la península ibèrica del barroc als nostres dies i al llarg de la seva història ha dedicat també una especial atenció a la creació lírica catalana. Va fer el seu debut el 1847 amb un concert simfònic dirigit per Marià Obiols, essent la primera òpera Anna Bolena, de Donizetti. Des de llavors ha actuat de forma continuada durant totes les temporades del Teatre. Internacionalment cal destacar el Concert per la Pau i els Drets Humans, organitzat per la Fundació Onuart, retransmès des de la seu de les Nacions Unides a Ginebra el passat 9 de desembre del 2017.

Després de la reconstrucció de 1999 han estat directors titulars Bertrand de Billy (1999-2004), Sebastian Weigle (2004–2008), Michael Boder (2008–2012) i, des de setembre del 2012, Josep Pons.

Intèrprets

Violí I
- ■ Liviu Morna
- ▲ Eva Pyrek
- Birgit Euler
- Sergey Maiboroda
- Oleg Shport
- Oksana Solovieva
- Raul Suárez
- Yana Tsanova
- Joan Andreu Bella
- Federico Piccotti
- Ana Paula Banciu
- Marta Wasilewicz
- Edward Powell

Violí II
- ▲ Émilie Langlais
- ♦ Rodica Monica Harda
- Mercè Brotons
- Andrea Ceruti
- Charles Courant
- Piotr Jeczmyk
- Kalina Macuta
- Mijai Morna
- Alexandre Polonski
- Sergi Puente
- Annick Puig

Viola
- ▲ Alejandro Garrido
- ♦ Fulgencio Sandoval
- Claire Bobij
- Bettina Brandkamp
- Anna Aldomà
- Franck Tollini
- Marie Vanier
- Helena Sotoca
- Peter Bucknell

Violoncel
- ▲ Cristoforo Pestalozzi
- ♦ Guillaume Terrail
- Matthias Weinmann
- Esther Clara Braun
- Carme Comeche
- Andrea Amador
- Irma Bau

Contrabaix
- ▲ Joaquín Arrabal
- ♦ Cristian Sandu
- Jorge Martínez
- Salvador Morera
- Rosa Roqués

Flauta
- ▲ Alexandra Miletic
- Joan Josep Renart
- ▲ Sandra Luisa Batista
- Laia Albinyana

Oboè
- ▲ Cesar Altur
- Raúl Pérez
- ▲ Emili Pascual

Clarinet
- ▲ Juanjo Mercadal
- Dolores Payá
- Cristina Martín

Fagot
- ▲ Bernardo Verde
- Juan Pedro Fuentes
- ▲ Francesc Benítez

Trompa
- ▲ Carles Chordà S.
- Pablo Cadenas
- Enrique Martínez
- Rafael Planelles

Trompeta
- Francesc Colomina
- Javi Cantos
- David Alcaraz

Trombó
- ▲ Juan González
- David Morales
- ▲ Luis Bellver

Tuba
- ▲ Jose Miguel Bernabeu

Timpani
- ▲ Artur Sala

Percussió
- Daniel Ishanda
- Pere Cornudella
- Francisco Bruno Sánchez

Arpa
- Tiziana Tagliani
- Bleuenn Lefriec

Banda interna

Oboè
- ▲ Barbara Stegemann

Trompeta
- ▲ Josep Anton Casado

Percussió
- Pere Cornudella
- Francisco Bruno Sánchez
- Daniel Ishanda

Orgue
- ▲ Rodrigo De Vera

Arpa/Pag
- Bleuenn Lefriec

■ Concertino ⬟ C. Associat ▲ Solista ♦ Ass. Solista

El Cor del Gran Teatre del Liceu amb la seva directora titular, Conxita Garcia

Cor del Gran Teatre del Liceu

El Cor del Gran Teatre del Liceu neix juntament amb el teatre el 1847 i protagonitza des d'aleshores les estrenes a l'estat espanyol de la pràctica totalitat del repertori operístic, del barroc als nostres dies. Al llarg d'aquests gairebé 170 anys, el Cor del GTL ha estat dirigit per les més grans batutes, d'Arturo Toscanini a Erich Kleiber, d'Otto Klemperer a Hans Knapperstsbusch, de Bruno Walter a Fritz Reiner, Richard Strauss, Alexander Glazunov, Ottorino Respighi, Pietro Mascagni, Igor Stravinsky, Manuel de Falla o Eduard Toldrà, fins a arribar als nostres dies amb Riccardo Muti o Kirill Petrenko, i per els més grans directors d'escena.

El Cor del GTL s'ha caracteritzat històricament per una vocalitat molt adequada per a l'òpera italiana, consolidant un estil de cant de la mà del gran mestre italià Romano Gandolfi assistit pel mestre Vittorio Sicuri, que en fou el director titular al llarg d'onze anys i que creà una escola que ha tingut continuïtat amb José Luis Basso i actualment amb Conxita Garcia. També han estat directors titulars del Cor Peter Burian, Andrés Máspero i William Spaulding.

Intèrprets

Sopranos I
Margarida Buendia
Maria Genís
Oiane González
Olatz Gorrotxategi
Carmen Jimenez
Glòria López
Raquel Lucena
Encarna Martínez
Raquel Momblant
Eun Kyung Park
Mireia Dolç
Maria Such
Hasmik Isahakyan
Maria Casado
Concepción Pérez
Marta Garcia
Laia Prat

Sopranos II
Mariel Fontes
Mª Dolors Llonch
Mónica Luezas
Aina Martín
M. Àngels Padró
Elisabet Vilaplana
Helena Zaborowska
Vanessa Cañizares
Luciana Michelli
Maria Alcaide

Mezzosoprano
Rosa Cristo
Elisabeth Gillming
Isabel Mas
Marta Polo
Olga Szabó
Guisela Zannerini
Olgica Milevska
Numil Guerra

Contralts
Mariel Aguilar
Sandra Codina
Hortènsia Larrabeiti
Yordanka Leon
Elizabeth Maldonado
Ingrid Venter
Marta Planella

Tenors I
Josep Mª Bosch
José Luis Casanova
Sung Min Kang
Xavier Martínez
José Antonio Medina
Daniel Muñoz
Joan Prados
Llorenç Valero
Marc Rendon
Sergi Bellver
Alberto Espinosa
Andoni Martínez
Luis David Barrios
Juan Ignacio Guzman
Jordi Galan
Jordi Aymerich
Ivan Figueira

Tenors II
Omar A. Jara
Graham Lister
Florenci Puig
Emili Rosés
Carlos Cremades
Jorge A. Jasso
Alexeider Perez
Giorgo Elmo
Félix Merino
Carlos Arturo Gómez

Barítons
Xavier Comorera
Gabriel Diap
Ramon Grau
Lucas Groppo
Plamen Papazikov
Joan Josep Ramos
Miquel Rosales
Alejandro Llamas

Baixos
Miguel Ángel Currás
Dimitar Darlev
Ignasi Gomar
Ivo Mischev
Abel Garcia
Pau Bordas
Antoni Duran
Antoni Fajardo

Veus - Cor Infantil Amics de la Unió
Txell Benito Rosàs
Bruna Bertrans Farrés
Anna Blanc Garriga
Martina-yemisirach Borrell Nadal
Andreu Busquets Dachs
Mar Butjosa Relats
Júlia Maria Carreño Martí
Aleix Chavarria Ginfarré
Gerard Colomé Boter
Gemma Comin Ventura
Ivet Delgado López
Pau Entrena de Miguel
Berta Farrés Campoy
Laia Flores Espinosa
Rita Gaig Colombo
Carlota Garrell Álvarez
Carla Gómez Molina
Berta Legido Meléndez
Maria Llach Girbau
Jan Llobet Amargant
Sandra López Paradís
Bruna Maynou Rodríguez
Anna Ondé Soler
Ariadna Prat Padró
Gerard Profitós Perpinyà
Anna Sala López
Mariona Salamero Baró
Irvin Sánchez Vargas
Emma Sayol Serrano
Berta Soler Pera
Laia Soler Pera
Pol Vila Brunés
Lola Vila Massagué
Martí Vila Rodriguez
Berta Vila Rodríguez
Joan Vila Rodríguez
Raimon Vila Torres
Kiani - Meron Vilar Casserras
Martina Vives Campoy
Joan Vives Xalabarder

Figuració
Ricardo Castro
Ramon Giró
Núria Masip
Omar Tubau
Marc Velasco
María Zulueta
Germán Parreño

L'energia pot venir
de molts llocs. Fins i tot
de les teves emocions.

A Naturgy estem al costat de la cultura
i la música, donant-los suport perquè
puguin continuar emocionant a tothom.

Naturgy

naturgy.com

AMB EL TELÓ ABAIXAT

Compositors

Pietro Mascagni (1863-1945) i Ruggero Leoncavallo (1857-1919) són, juntament amb Puccini, Giordano o Cilèa, alguns dels compositors més destacats del verisme, la traducció musical de la literatura realista i naturalista en el terreny de l'òpera. Les obres veristes no contenen artificis vocals de cap mena, acostumen a basar-se en arguments quotidians o literàriament propers al seu temps i busquen ser més expressives que no pas preciosistes, encara que això no estigui renyit amb el bon gust. I és que, per damunt de tot, els compositors d'aquesta nova generació, contraris al tardoromanticisme verdià, són uns dramaturgs excel·lents.

Estudiant al Conservatori de Milà (on era deixeble d'Amilcare Ponchielli) i company de Puccini, amb qui compartia habitació, Mascagni va esdevenir un compositor cèlebre que, després de *Cavalleria rusticana*, seguiria una carrera d'èxits gràcies a òperes com *L'amico Fritz, Iris* o *Il piccolo Marat*, tot i que el seu flirteig amb el feixisme faria de Mascagni un compositor menyspreat en morir.

Ruggero Leoncavallo va néixer a la vora de Nàpols en el si d'una família benestant –el seu pare era jutge– i va deixar escrites vint-i-una òperes, entre d'altres (i a més de *Pagliacci*) una *Bohème* estrenada poc després de la versió de Puccini, de qui havia estat amic i company d'estudis. Tot i la seva carrera musical, les aspiracions inicials de Leoncavallo havien estat els estudis diplomàtics.

Cor del Gran Teatre del Liceu

Àngel Òdena

Muntatge de l'escenografia

Plamen Papazikov, Marcelo Álvarez, Sung Min Kang

Vicenç Esteve

Cavalleria rusticana **té llibret de Guido Menasci i Giovanni Targioni-Tozzetti a partir d'un relat homònim de Giovanni Verga, un dels màxims exponents de la literatura realista de la Itàlia decimonònica, inclòs al recull *Vita dei campi* (1880). Tot i l'èxit de l'òpera, Verga va denunciar els llibretistes per plagi i va guanyar el litigi.**

D'altra banda, a *Pagliacci*, inspirant-se en un episodi esdevingut a Calàbria jutjat pel seu pare, Leoncavallo va elaborar un llibret propi a partir d'aquells fets luctuosos, en què un còmic va matar la seva esposa a l'escenari durant una funció de pallassos.

Tant a *Cavalleria rusticana* com a *Pagliacci*, el llibret reflecteix una realitat històrica i social, amb un rerefons crític i allunyat de l'historicisme i la grandiloqüència dels textos romàntics de títols de generacions precedents.

Germán Parreño

Gabriele Viviani

Cavalleria rusticana es va estrenar amb èxit al Teatre Costanzi de Roma el 17 de maig de 1890, un any després que Pietro Mascagni hagués guanyat amb aquesta obra el premi de composició de l'editorial Sonzogno, al qual van concórrer 73 títols.

Per la seva banda, *Pagliacci* es va estrenar al Teatro Dal Verme de Milà el 21 maig de 1892, amb direcció musical del ja aleshores cèlebre –i temut– Arturo Toscanini. Leoncavallo semblava rubricar amb la seva obra, a mode de manifest fundacional, l'òpera verista quan al pròleg es diu la frase següent: «l'autore ha cercato invece pingervi uno squarcio di vita» («l'autor ha buscat més aviat mostrar-vos un tros de vida»). Aquest rol –com el de Tonio– va ser cantat en la primera funció pel baríton francès Victor Maurel, que havia estat el primer Jago de l'estrena de l'*Otello* de Verdi, així com el primer Falstaff, també verdià.

Estrenes al Liceu

Muntatge de l'escenografia

El 9 de maig de 1891 es va estrenar *Cavalleria rusticana* al Liceu i el 25 de gener de 1895 va arribar per primer cop al teatre de La Rambla (i a Barcelona) *Pagliacci.* La primera obra va ser rebuda amb indiferència i fins i tot Felip Pedrell va publicar el mateix dia de l'estrena un article a *La Vanguardia* amb una dura crítica contra la partitura de Mascagni, que titllava de xovinista.

La primera funció de *Pagliacci* tampoc no va entusiasmar i la fredor es va ensenyorir del Teatre, a parer de Joan Puiggarí, el crític de *La Vanguardia* que va publicar el seu article l'endemà de l'estrena. Tanmateix, la interpretació va agradar, especialment la Nedda de la soprano Haricléa Darclée, la presència de la qual suposava tot un esdeveniment per al Liceu i la ciutat de Barcelona.

¿De qué ríe la sandía
cuando la están asesinando?

***El libro de las preguntas (XIX)*,**
de Pablo Neruda

Víctor Garcia de Gomar
Director artístic del Gran Teatre del Liceu

Cavalleria rusticana - Pagliacci

Igual que als motlles hi ha una dependència del positiu sobre el negatiu i viceversa, la destrucció forma part de la pròpia creació: des de Godzilla fins a la bomba atòmica, les conseqüències devastadores no només estan relacionades amb el caos, sinó que també generen noves categories de mites. D'altra banda, tota catàstrofe té l'efecte immediat de la reconstrucció, el retorn a la vida i la superació. En aquest camí de recerca envers la perfecció, hi ha artistes que són capaços d'assolir bellesa fins i tot des de les pròpies cendres i mostren com, davant de la demolició, l'home reacciona amb producció i obra. Aquesta va ser l'actitud fa vint-i-cinc anys arran del terrible incendi, i, per tant, l'impuls que defineix la missió com a Teatre després de vint anys des de la reobertura.

Tancant uns anys d'absència de l'escenari del Gran Teatre del Liceu, torna el popular doble cartell: *Cavalleria rusticana* i *Pagliacci*. En aquestes dues òperes breus, l'amor obsessiu i la gelosia donen lloc a emocions explosives i esclats apassionats en la música. Ambdós títols estan farcits de personatges reals (de carn i sang) en què la realitat es converteix en teatre i, quan cauen els antifaços, el teatre es converteix en realitat. Mascagni i Leoncavallo van portar la Itàlia rural als escenaris d'òpera, tot originant el verisme musical. Des de fa més d'un segle aquests dos títols s'han representat junts perquè encaixen a la perfecció. De fet, es combinen tan bé que el pròleg de *Pagliacci* s'ha representat sovint, com en aquest cas, abans de l'escena inicial de Mascagni a mode d'introducció de les dues òperes. Les dues tenen passatges memorables i, de fet, utilitzen mètodes operístics tradicionals, atès que l'alternança convencional entre melodia expressiva i trama narrativa és bastant clara. Però en la brevetat i fluïdesa amb què els dos compositors estableixen l'escena, en la manera com defineixen la importància dels esdeveniments dramàtics amb gran claredat i en el que sembla temps real, es distingeix de manera crucial el mètode de composició d'aquestes primeres i emblemàtiques obres del Verisme. Sense cap mena de dubte representen el punt seminal del gènere.

Damiano Michieletto és convidat novament al Gran Teatre del Liceu, ara amb un drama mediterrani que sembla fet a la seva mida. La producció de la Royal Opera House signada pel director italià, guardonada amb el Premi Olivier, les actualitza al sud d'Itàlia a final del segle XX, en un poble enmig de la pobresa i la hipocresia, on a partir d'un triangle amo-

rós les fortes passions queden amagades a les fosques. A més, la presència de la religió i els rols socials de la dona són comparables, i les intrigues d'ambdues històries es converteixen en dramàtiques.

Mascagni i Leoncavallo mai podrien haver endevinat que les seves òperes es convertirien en un díptic inseparable. Amb el desig de representar personatges creïbles i crear un entorn en el qual puguin viure, a Michieletto li va semblar evident que aquestes dues històries no reflectien mons oposats i volia, per tant, submergir el públic en un univers continu. De fet, és una elecció personal del director d'escena presentar aquestes òperes de manera que semblin una única història, per oferir una experiència teatral encara més forta. *Cavalleria rusticana* comença, per exemple, amb l'arribada d'un grup d'actors que donarà una representació de *Pagliacci*; així s'entrellacen les dues històries. Que bonica la idea de tenir el teatre dins el teatre (com passa també a *Der Schauspieldirektor* de Mozart, a *Adriana Lecouvreur* de Cilea i *Ariadne auf Naxos* d'Strauss).

La trama de *Cavalleria* és potser més evident, però precisament aquesta senzillesa concedeix poder a les òperes d'aquest tipus de verisme, que és d'alguna manera conceptual i simbolista. El tipus de «realisme» vist aquí evoca el cinema. Per exemple, analitzant l'inici de *Pagliacci*, on el personatge del pròleg deixa de manifest immediatament que aquesta òpera tracta de persones reals. La història de *Pagliacci* és més complexa perquè té lloc a dos nivells: el món real i l'escenari (igual que en el memorable *Entierro del Conde de Orgaz* d'El Greco, amb dos plans molt marcats). Això també s'aplica a una situació anàloga a la de *Cavalleria*,i una mort violenta també proporciona la desconnexió. Aquesta és una altra gran semblança entre les dues obres: la presència de violència visceral.

L'extraordinària i camaleònica fotògrafa Cindy Sherman, que de manera obsessiva es disfressa i transforma la seva aparença una vegada i una altra, explica que el punt de partida de la sèrie dels pallassos va ser una visita a una fira americana on va trobar un pijama estrany amb botons folrats de pell. Durant molt de temps havia estat buscant personatges que tinguessin una forta càrrega existencial i, per què no, també un costat maligne. La idea era evitar la idea estereotipada del pallasso com un personatge alegre o trist, i acostar-se a la persona darrere d'aquesta màscara. Una màscara per la qual Canio separa el seu «jo» veritable del «paper per interpretar», però la desesperació el porta a ajuntar tots els elements amb la voluntat de no transparentar res, mai més.

Per als qui hagin vist la magistral interpretació de Joaquin Phoenix a *Joker* (2019) de Todd Phillips, han pogut contemplar el fascinant procés de com arriba a la total alienació un malalt mental. Joker (abans Alfred Fleck), personatge amb múltiples cares, és la conseqüència d'uns desordres interns fruit del maltractament, l'abandonament, les mentides de Thomas

Wayne (el seu propi pare), una societat hipòcrita..., però hi ha un moment en què vol romandre amb el maquillatge a la cara per no dissimular més. Sense poder fugir d'ell mateix esdevé un criminal. Leoncavallo, quan construeix Canio, el dibuixa psicològicament de la mateixa manera.

D'altra banda, Turiddu representa l'home feble que enganya la seva dona i que en ser descobert haurà d'afrontar el desafiament del duel per recuperar l'honor. La mala sort el persegueix i, igual que Canio, acaba sent una víctima devorada per l'amor.

Aquest retaule operístic en dues parts no ens presenta una Arcàdia de somni, sinó una col·lecció de postals que posa la societat davant del mirall. Frustració, engany, traïció, amor no correspost, assassinat, drama, emocions a flor de pell, mort, alienació..., aquestes actituds no estan erradicades a la societat d'avui.

En darrera instància, tal com ens diu el filòsof coreà Byung-Chul Han, «no consumim coses, sinó experiències». ¿I no és l'òpera un dels millors exemples per viure, sentir i fer-nos preguntes?

¿Tendré mi olor y mis dolores
cuando yo duerma destruido?

Pablo Neruda, *El libro de las preguntas* (LXI)

Assaig de la pantomima de *Pagliacci*

Damiano Michieletto
Director d'escena

SOBRE LA PRODUCCIÓ

Cavalleria rusticana (1890) i *Pagliacci* (1892) no són dues obres creades per ser interpretades juntes, però tenen molts punts en comú des d'un punt de vista temàtic i compositiu: el sud d'Itàlia, la gelosia, l'assassinat, la venjança, la religió, la presència del cor, la veu desplegada i apassionada...

En certa manera se suposa que són el símbol del melodrama italià, i no és casualitat que fossin èxits immediats (un altre punt en comú que no és tan evident), molt apreciats pel públic des de l'inici. Dos èxits mundials tan grans que van causar problemes als seus autors, i no va ser per atzar que mai més arribessin a escriure res que fos tan poderós.

Per a aquesta producció vaig imaginar les dues obres com si fossin dos capítols d'una mateixa història, i les vaig unir en un món popular i de províncies del sud d'Itàlia. Ja al principi de *Cavalleria* trobem alguns personatges de *Pagliacci*, que arriben al poble per posar en escena el seu espectacle.

Així comencen les dues històries fins que els primers minuts es fusionen, tot creant simetries inesperades. La història de Santuzza, per exemple, continua i acabarà durant l'*Intermezzo* de *Pagliacci*. O la història d'amor entre Silvio i Nedda, sorgida i desenvolupada ja durant *Cavalleria*.

Dos ambients diferents poblats per la mateixa humanitat. El cor de *Cavalleria* és el mateix que el de *Pagliacci*, és el mateix ambient, fet de petites coses, de detalls, de vida quotidiana, de festes religioses al voltant de la plaça del poble. Com si la nostra mirada fos una lupa sobre aquests microcosmos narrats amb un ritme cinematogràfic. A més de la bellesa de la música, és el ritme narratiu propi del cinema el que fa que aquestes dues obres siguin tan reals i fascinants.

En imaginar l'ambient, els colors, l'atmosfera de l'espai i les relacions humanes de la història, vaig prendre com a referència les indicacions del Pròleg de *Pagliacci*: "Piuttosto che le nostre povere gabbane d'istrioni, le nostr'anime considerate, poiché noi siam uomini in carne e d'ossa". És la declaració del realisme en la música, que teatralment ha de trobar una resposta igualment humana i concreta.

És l'impacte humà d'aquestes històries allò que ens fascina, ens sedueix i ens commou, és a dir, el fet de mostrar-nos homes de carn i ossos a través de la ficció del teatre i la música. Una esplèndida contradicció que produeix una gran veritat.

Cor Infantil Amics de la Unió

Dinara Alieva

Et ve de gust un
bon moment?

Copiar la veritat pot estar bé, però és millor inventar-la... Copiar la veritat està bé, però aleshores és una fotografia, no pas una pintura!

Giuseppe Verdi

Carta a la comtessa Maffei (2 d'octubre de 1876)

Argument de l'obra

Cavalleria rusticana - Pagliacci

Pagliacci. ROH (Catherine Ashmore)

Cavalleria rusticana

Acte únic [1]

El sol envaeix la plaça del poble i els vilatans surten al carrer. La *mamma* Lucia, la mare de Turiddu, endreça les taules i cadires de la taverna mentre la gent es prepara per entrar a l'església per seguir-hi els oficis solemnes del dia de Pasqua. Santuzza, una camperola enamorada de Turiddu i que ha estat abandonada pel fill de la *mamma* Lucia, no pot entrar a l'església perquè ha estat excomunicada.

Alfio, el marit de Lola, arriba a la plaça després del viatge que l'ha dut a diversos indrets de Sicília per arranjar els seus negocis.[2] Alfio pregunta aleshores a la *mamma* Lucia si li queda vi, però l'anciana respon que el seu fill Turiddu n'ha anat a buscar a la vila propera de Francofonte. Estranyat, Alfio comenta que algú ha vist Turiddu rondant casa seva. Santuzza impedeix que la *mamma* comprometi Turiddu i Alfio es retira.[3]

Tot seguit Santuzza explica a la *mamma* Lucia que Turiddu flirteja amb Lola, després d'haver-la deshonrada i abandonada, per la qual cosa no es podrà casar.[4] Compadida per Santuzza, la *mamma* Lucia entra a l'església.

Turiddu s'estranya per la presència de la seva antiga promesa i, tot i que afirma que ve de Francofonte, Santuzza fa saber a Turiddu que ja coneix les seves aventures amoroses amb Lola. Turiddu menysprea Santuzza i aquesta acaba per maleir-lo, especialment després de la breu intervenció de Lola.[5] Després, per despit, Santuzza comenta a Alfio que Turiddu ronda la seva dona. Alfio promet venjar-se'n.

Acabats els oficis religiosos del dia de Pasqua,[6] la plaça del poble es torna a omplir de gent. Turiddu convida tothom a beure amb un escumejant brindis generalitzat però no compartit per Alfio,[7] que en senyal de desafiament llençarà a terra el got ofert per Turiddu, desafiament que s'haurà de resoldre en un duel.

Cavalleria rusticana, ROH (Catherine Ashmore)

Turiddu es queda sol i reflexiona sobre la seva possible mort imminent. Demana a la seva mare que el beneeixi per última vegada i també li prega que, en cas de no tornar viu del duel amb Alfio, es faci càrrec de Santuzza, a qui vol que li faci de mare.[8] La *mamma* Lucia es queda sola i al cap d'una estona breu se sent la veu esquinçada d'una vilatana: «Han mort Turiddu!».

Pagliacci

Pròleg [9]

Un personatge, a tall de pròleg, anuncia l'inici imminent d'una representació en el transcurs de la qual els espectadors veuran unes accions fingides, tot i que responen a la voluntat de l'autor de mostrar un tros de vida.[10]

Acte I

Una companyia ambulant de pallassos convoca els habitants d'un poble del sud d'Itàlia a una representació que s'esdevindrà a les onze de la nit d'aquell mateix dia. Canio, el director de la companyia, anuncia l'espectacle amb la participació dels altres membres de la colla: Nedda (esposa de Canio), Tonio i Beppe, i declara que,

tot i que a l'escenari es puguin representar infidelitats, el teatre i la vida no són el mateix.[11] Els actors marxen a la taverna i Nedda, sola, tem que el seu marit sospiti del seu adulteri. Tanmateix anhela la seva llibertat.[12] Tonio se li apropa amb intencions lúbriques, però ella ho rebutja i tusta el pallasso per la seva deformitat física.

Poc després arriba Silvio, l'amant de Nedda, que proposa a la noia d'escapar junts després de la representació. Tonio, que ha escoltat la conversa, crida Canio, que confirma, després que Silvio hagi fugit, que la seva esposa té un amant. Enfurismat, el marit de Nedda li mana que en digui el nom, però ella s'hi nega. L'hora de la representació s'apropa i Beppe intenta calmar Canio: els pallassos s'han de preparar maquillant-se i vestint-se per a l'espectacle. Canio, abatut, reflexiona sobre l'absurditat d'haver de fer riure mentre plora per dins.[13]

Acte II [14]

Els habitants del poble són a punt per seguir la funció, que comença amb la presentació dels personatges: Pagliaccio (paper interpretat per Canio) deixa sola la seva esposa Colombina (Nedda), mentre Taddeo (Tonio) és al mercat. Quan Colombina es queda sola, arriba el seu amant, Arlecchino (Beppe). Els vilatans es diverteixen amb la representació, especialment quan torna Pagliaccio sospitant que Colombina amaga el seu amant.[15] Canio, deixant de banda el rol que interpreta en la ficció, exigeix novament a la seva esposa que digui el nom de l'amant, però Colombina-Nedda s'hi torna a negar. Desesperat, Canio apunyala la seva esposa i acte seguit Silvio puja a l'escenari per protegir Nedda, però és travessat pel ganivet de Canio. Aleshores els espectadors s'adonen que la comèdia, real, s'ha acabat.[16]

Pagliacci. ROH (Catherine Ashmore)

Cavalleria rusticana. ROH (Catherine Ashmore)

Consulteu l'argument en format de lectura fàcil

Comentaris musicals

1 Preludi i siciliana

El delicat preludi, que inicia la secció de corda, és una pàgina amb intencionalitats descriptives i pretén plasmar els primers esclats de llum de la sortida del sol. La partitura queda interrompuda per la siciliana que Turiddu canta entre bastidors a Lola (en la llengua pròpia de l'illa mediterrània). Després es reprèn la pàgina simfònica fins a la conclusió amb un passatge que anuncia el duet entre Turiddu i Santuzza.

2 Entrada d'Alfio

El paper d'Alfio està escrit per a baríton, amb una tessitura que ens apropa, per exemple, al baríton verdià. «Il cavallo scalpita» és l'ària de sortida del personatge, que mostra amb aquest passatge la seva arrogància i prepotència.

3 Cor pasqual

Enmig dels oficis pasquals, el cor entona una lloança a la resurrecció de Jesucrist en una escena memorable per la intensitat dramàtica i expressiva.

4 Ària de Santuzza

«Voi lo sapete, o mamma» és l'ària de Santuzza, escrita per a soprano lírica dramàtica, tot i que de vegades també algunes mezzosopranos han interpretat aquest paper. Una pàgina intensa, passional i apassionada, com correspon al personatge, una dona enamorada que s'ha negat a part de si mateixa perseguint el seu objectiu, l'home que estima.

5 Duet Santuzza-Turiddu

«Tu qui, Santuzza?» és un altre dels moments estel·lars de la partitura de Mascagni i una de les seves escenes més intenses i apassionades. La discussió puja de to al llarg d'uns compassos en què el compositor retrata a la perfecció les passions més viscerals dels dos personatges. El clímax arriba quan se sent la veu de Lola cantant una cançó popular.

6 *Intermezzo*

Tot i que l'òpera està escrita en un sol acte, l'*intermezzo* separa clarament les dues parts de l'òpera a través d'una composició molt coneguda i utilitzada sovint al cinema. Es tracta d'un fragment molt líric, amb trets nostàlgics i punyentment melodramàtics amb referències al duet entre Santuzza i Turiddu.

7 Brindis

Turiddu canta un passatge («Vivva il vino spumeggiante») que és un esclat vital, expansiu, que no fa preveure la tragèdia imminent.

8 Comiat a la mare

En contrast amb l'ària precedent, «Mamma, quel vino è generoso» és dramàtica i apassionada, sense solució de continuïtat amb l'escena final, quan una dona que apareix cridant anunciarà la mort de Turiddu. Aquest passatge final, marcat per uns compassos inquietants, és reforçat per l'orquestra amb una coda que rubrica la tragèdia final.

9 Introducció

El preludi de l'òpera presenta temes contrastants, entre els quals destaquen un primer motiu, de tall còmic, amb referència al món del pallasso. També hi ha anuncis de frases que escoltarem al llarg de la funció, entre d'altres la que cantarà Canio al final del primer acte a l'ària «Vesti la giubba», en concret «Ridi, pagliaccio».

10 Un tros de vida

Es tracta d'un dels monòlegs més brillants per a la corda baritonal de l'òpera italiana. Sol ser habitual que l'interpreti el mateix cantant que tot seguit cantarà el rol de Tonio. La pàgina presenta frases que contrasten entre si, que subratllen tots i cadascun dels estats expressius del text.

11 La funció comença a les 11

«Un grande spettacolo a ventitré ore» és el monòleg de Canio, que anuncia l'inici de la funció aquell vespre. Les frases són respostes pel cor i per alguns altres personatges. Canio aborda una pàgina amb frases canviants, algunes de les quals de tall humorístic, però amb una evident tensió de fons que fa presagiar el desenllaç tràgic de l'òpera.

12 Ària de Nedda

Després d'un ombrívol recitatiu, «Stridono lassù» és una ària escrita sobre uns passatges en *coloratura* que evoquen el sons i el vol dels ocells, en al·lusió a la llibertat d'aquests animals.

13 Riu, pallasso!

El final d'acte està marcat per una de les àries més cèlebres del verisme i de l'òpera italiana, «Vesti la giubba», en què Canio reflexiona sobre la paradoxa de fer riure mentre plora per dins, arran de l'adulteri de la seva esposa. L'escriptura de Leoncavallo és apassionada i arrauxada i amb punts climàtics d'un innegable sentit dramàtic, com la cèlebre frase «Ridi, pagliaccio!».

14 *Intermezzo*

Molt conegut, aquest fragment de l'òpera recupera alguns compassos que ja hem escoltat al preludi corresponents a unes frases del pròleg. L'inici, sever, contrasta amb el tema, molt líric i expansiu, d'aquell passatge inicial, en concret les frases «E voi, piuttosto che le nostre povere gabbane d'istrioni, le nostr'anime considerate, poiché siam uomini di carne e d'ossa, e che di quest'orfano mondo al pari di voi spiriamo l'aere!».

15 La representació

Al llarg de la representació que els pallassos fan davant del públic, l'ambient és festiu i la música de Leoncavallo recorre a passatges humorístics i amb trets que evoquen un cert classicisme musical.

16 Final

Concebut magistralment per la ploma de Leoncavallo, el final es precipita quan Canio (Pagliaccio) demana a Nedda (Colombina) el nom del seu amant. Ella respon amb evasives, sobre una música que encara sembla la de la representació. Però els trets dramàtics aviat s'ensenyoreixen de la pàgina quan Canio apunyala la seva esposa i poc després Silvio. Tonio proclama aleshores: «La commedia è finita», amb un ritme de corxeres sobre la nota Si, tot i que la tradició ha imposat el recurs del *parlando* sobre aquesta frase, després de la qual, amb la indicació *tutta la forza*, esclata des de l'orquestra la música de la frase «Ridi, Pagliaccio» abans d'una coda amb molta intensitat dramàtica.

English synopsis

Cavalleria rusticana

One-act [I]

The sun floods the village square and the villagers head out to the street. *Mamma* Lucia, Turiddu's mother, straightens up the tavern's tables and chairs while people get ready to enter the church to follow the solemn Easter rites. Santuzza is a peasant girl in love with Turiddu, but *Mamma* Lucia's son has broken up with her. She cannot enter the church because she has been excommunicated.

Alfio, Lola's husband, arrives at the square after travelling to several places in Sicily to look after his business affairs.[II] Alfio asks *Mamma* Lucia if she still has any wine, but the old woman replies that her son Turiddu has gone to the nearby town of Francofonte to fetch some. While thinking that, which sounds a bit suspicious, Alfio mentions that someone has seen Turiddu that morning near his cottage. Santuzza prevents *Mamma* Lucia from getting Turiddu into trouble and Alfio leaves.[III]

Then Santuzza explains to *Mamma* Lucia that Turiddu has been flirting with Lola, after dishonouring and abandoning her, which means she cannot get married.[IV] *Mamma* Lucia feels sorry for Santuzza and goes into the church.

Turiddu is surprised when his former fiancée appears and, although he claims that he comes from Francofonte, Santuzza tells Turiddu that she knows all about his love affair with Lola.[V] Turiddu scorns Santuzza and she ends up cursing him, especially after Lola's brief intervention. Afterwards, feeling rejected, Santuzza tells Alfio that Turiddu is having an affair his wife. Alfio vows to get revenge.

After the religious services on Easter day[VI], the village square once again becomes filled with people. Turiddu invites everyone to drink with an all-around foamy toast but Alfio does not join in.[VII] He throws the glass handed to him by Turiddu on the ground as a sign of a challenge, which can only be resolved by a duel.

Turiddu stays alone and meditates on his possible imminent death. He asks his mother to bless him for the last time, and asks her, if he does not come back alive from the duel with Alfio, to look after Santuzza. Turiddu wants her to be like a mother to the young girl.[VIII] *Mamma* Lucia stays back all by herself, and after a short time, she hears the strained voice of a girl from the village cry, "They've killed Turiddu!"

Pagliacci

Prologue [IX]

A character, who plays the part of Prologue, announces the imminent start of a performance during which spectators will see some scenes acted out, although they only represent the writer's will to show a slice of life.[X]

First act

A travelling clown troupe summons the inhabitants of a village in southern Italy for a performance that will take place at eleven o'clock on the night of that same day. Canio, the troupe's director, announces the show will be held with the help of other members of the crew: Nedda (Canio's wife), Tonio and Beppe and declares that, although on the stage they may represent infidelities, theatre and life are not the same.[XI] The actors head to the tavern and Nedda, alone, fears that her husband suspects her of adultery. However, she longs for her freedom.[XII] Tonio approaches her with lewd intentions, but she staves him off and whips the clown because he is physically deformed.

Silvio, Nedda's lover, arrives shortly thereafter and proposes that he and the girl escape together after the performance. Tonio, who has overheard the conversation, calls Canio, who confirms that his wife has a lover after Silvio has fled. Nedda's husband angrily demands she tell him his name, but she refuses. Show time approaches and Beppe tries to calm Canio down: the clowns must prepare themselves by putting on their make up and costumes for the show. Canio, downcast, reflects on the absurdity of having to make others laugh while he's inwardly crying.[XIII]

Second act [XIV]

The town's inhabitants get ready to attend the performance, which begins with the presentation of the characters: Pagliaccio (the role played by Canio) leaves his wife Colombina alone (Nedda), while Taddeo (Tonio) is at the market. When Colombina is alone, her lover arrives, Arlecchino (Beppe). The villagers are having a great time during the play, especially when Pagliaccio returns, suspecting that Colombina is hiding her lover.[XV] Canio, forgets about the fictitious role he is playing, and once again demands that his wife tell him her lover's name. Colombina-Nedda once again refuses to do so. Desperate, Canio stabs his wife and Silvio goes on stage to protect Nedda but is stabbed by Canio's knife. The viewers then realize that the real comedy is over.[XVI]

Musical comments

1 Prelude and sicilian song - The delicate prelude, which begins with the string section, is a number with descriptive intentions, and aims to capture the first early morning bursts of sunlight. The score is interrupted by the Sicilian air that Turiddu sings to Lola behind the scenes (in the language of the Mediterranean island). Then, the symphonic number continues to its conclusion and with a passage that announces the duet between Turiddu and Santuzza.

2 Alfio comes on stage - Alfio's role is written for baritone, with a range that brings us, for example, to Verdi's baritone. "Il cavallo scalpita" is the character's out-of-the-gate aria, who shows his arrogance and self-importance through this passage.

3 Easter chorus - In the midst of Easter services, the chorus sings praise for the resurrection of Jesus Christ in a memorable scene due to its dramatic and expressive intensity.

4 Santuzza's aria - "Voi lo sapete, o mamma" is Santuzza's aria. It is written for a lyric/dramatic soprano, although some mezzosopranos have also interpreted this role. An intense, ardent and passionate number, in keeping with the character, a woman in love and who has denied herself in pursuing her goal, the man she loves.

5 Duet santuzza-turiddu - "Tu qui, Santuzza?" This is another stellar moment in Mascagni's score and one of its most intense and passionate scenes. The discussion rises in tone over a few measures in which the composer perfectly portrays the two characters' most visceral passions. The climax is reached when Lola is heard singing a popular song.

6 *Intermezzo* - Although the opera is written in a single act, an intermezzo clearly separates the two parts of the opera via a well-known composition and often used in the cinema. It is a very lyrical fragment, with nostalgic and fiercely melodramatic features and with references to the duet between Santuzza and Turiddu.

7 Brindis - Turiddu sings a passage ("Vivva il vino spumeggiante"), which is a vital, expansive explosion that does not lead one to foresee the imminent tragedy.

8 Farewell mother - In contrast to the preceding aria, "Mamma, quel vino è generoso", this one is dramatic and passionate, with no continuity with the final scene, when Turiddu's death is announced by a woman who appears shouting the news. This final passage, marked by disturbing measures, is reinforced by the orchestra with a coda that completes the final tragedy.

9 Introduction - The opera's prelude presents contrasting themes, among which a first comedic motif is highlighted as a tribute to the world of clowns. There are also hints of phrases that we will hear throughout the performance, among others, the one Canio will sing at the end of the first act in the "Vesti la giubba" aria, specifically "Ridi, pagliaccio".

10 A slice of life - This is one of Italian opera's most brilliant monologues for the baritonal register. It is common for the same singer who will later sing the role of Tonio to sing it. The number presents contrasting phrases, which underline every one of the text's expressive states.

11 The performance starts at 11 - "Un grande spettacolo a ventitré ore" is Canio's monologue, which announces the start of the performance that evening. The phrases are answered by the chorus and by some other characters. Canio tackles a number with changing phrases, some of which have a humorous undertone, but with an obvious background tension that augurs the opera's tragic outcome.

12 Nedda's aria - After the dark recitative, "Stridono lassù" is an aria written using *coloratura* passages, which evoke the sounds and flight of birds, in reference to the freedom these animals enjoy.

13 Laugh, clown! - The end of the act is marked by one of the most famous arias of verismo and the Italian opera, "Vesti la giubba", in which Canio reflects, after discovering his wife's adultery, on the paradox of laughing outwardly while crying inwardly, Leoncavallo's writing is passionate and overwhelming and with undeniably dramatic climatic points, such as the famous phrase "Ridi, pagliaccio!".

14 *Intermezzo* - Very well-known, this fragment of the opera recovers some measures that we have already heard in the prelude and correspond to some phrases from the prologue. The severe beginning contrasts with the very lyrical and expansive theme of that initial passage, in particular the phrases, "E voi, piuttosto che le nostre povere gabbane d'istrioni, le nostr'anime considerate, poiché siam uomini di carne e d'ossa, e che di quest'orfano mondo al pari di voi spiriamo l'aere!".

Cavalleria rusticana. ROH (Catherine Ashmore)

Esto es, ni más ni menos, el secreto de la *Cavalleria rusticana*: una bomba de dimensiones descomunales, un mazo bien proporcionado, los puños y bríos de un editor de pelo en pecho y el *chauvinisme* italiano que arma tal cotarro y gritería cada vez que, según las señales de los tiempos, se le figura que los montes han parido al "músico" deseado.

Felip Pedrell
"El *chauvinisme* italiano y la *Cavalleria rusticana*", *La Vanguardia* (9 de maig de 1891)

Italianità en estat pur

Pietro Mascagni. (MAE-Institut del Teatre)

Marcel Cervelló

Musicòleg

No són gaires els que recorden Licinio Refice (1883-1954), un compositor atípic i sacerdot des de 1910 que va arribar a veure representades al Liceu les seves dues úniques òperes acabades, *Cecilia* el 1952 i *Margherita da Cortona*, dirigida per ell mateix, el 1953, un any abans de la seva defunció a Rio de Janeiro. I, no obstant això, són seves les paraules que va dedicar a l'aparició del verisme en la història del teatre musical italià. "Limfa musical de la pura italianitat, flama de la intacta tradició del melodrama i vigilant espasa per protegir la força artística de la raça itàlica". Res menys que això.

Els antecedents que van precedir l'esclat del moviment verista no són difícils de detectar. Les últimes agonies del geni verdià conduïen a una situació sense sortida, i abans de la irrupció en el panorama musical italià de la *Giovane Scuola* ja havia sorgit el moviment de la *Scapigliatura* literària i musical dels Arrighi, Praga i Boito per intentar buscar una sortida a l'esgotament de la fórmula que havia acaparat la creació verdiana en el segle que s'encaminava ja a la seva fi. Però si la jove *Scapigliatura* piemontesa i llombarda, massa dependent de la novel·lística francesa i alemanya, no va poder fer realitat l'expressió "inventar la veritat" que va encunyar la maduresa verdiana —i això malgrat la intuïció d'un Amilcare Ponchielli que ja deixaria un missatge

Pietro Mascagni obriria de bat a bat les portes a un corrent de naturalisme d'arrels meridionals que aviat seria identificat amb l'etiqueta de *verisme*.

a la generació següent amb el melodramàtic final de *La Gioconda*—, sí que acabaria posant-ho en pràctica un dels seus alumnes del Conservatori de Milà, un jove Pietro Mascagni que, amb *Cavalleria rusticana*, obriria de bat a bat les portes a un corrent de naturalisme d'arrels meridionals que aviat seria identificat amb l'etiqueta de *verisme*.

L'erupció de l'estètica verista, que sobre l'esquema tradicional italià apuntaria a restaurar el cant estròfic encara que amb profundes modificacions estructurals i a introduir el *quasi parlato* en situacions dramàtiques puntuals, es va produir també a remolc de l'aparició d'una nova tendència literària. Tant les narracions curtes de la *Vita de campi*, les *Novelle rusticane* o *I Malavoglia* de Giovanni Verga com les *Scene napolitane* de Salvatore Di Giacomo van introduir el món de la pagesia de Sicília i de la Campània en la panoràmica cultural de l'època sota l'apostolat del crític i autor dramàtic Luigi Capuana, un efecte que incrementaria la versió escènica d'algunes d'aquestes obres a càrrec

d'adaptadors com Nicola Maspuro o d'intèrprets com Eleonora Duse o Flavio Andò.
Amb el seu *Guglielmo Ratcliff* pràcticament acabat, Pietro Mascagni va decidir optar per una temàtica d'una major eficàcia escènica, encoratjat per l'èxit que estava obtenint des de la seva estrena al Teatro Carignano de Torí el 1884 la versió teatral de *Cavalleria rusticana* de Verga en la interpretació de la Duse. Va aprofitar per a això l'oportunitat que li oferia el concurs per a joves compositors italians convocat per l'editor Sonzogno "per a una òpera en un acte, en un sol quadre o en dos *ad libitum*", i va demanar al llibretista Giovanni Targioni Tozzetti —més tard s'incorporaria al projecte Guido Menasci— una adaptació de l'obra de Verga "amb traços lírics per vestir la nuesa de l'argument" i amb les necessàries interpolacions de motius o *stornelli* populars que li donessin un sabor característic. De fet, la peça més d'acord amb aquesta última condició no es va deure als llibretistes sinó a un tal De Zerbi que estava de pas a Cerignola, on s'estava gestant l'òpera. El seu "O Lola, ch'hai di latti la cammisa" en dialecte sicilià va ser, en efecte, incorporada a última hora a la partitura i presentada precipitadament al concurs amb el mateix compositor interpretant-la al piano.

El mateix Mascagni va tenir clar des del principi quin tipus d'òpera volia. "El gènere? Sigui el que sigui, ha de contenir veritat, passió

Pagliacci la temporada 1952/53 al Gran Teatre del Liceu.

i sobretot drama, un drama fort". La posició de partida de l'actitud verista no podia ser més clara. Els paral·lelismes i les seqüeles no trigarien a seguir i, a banda de Pagliacci, no serà superflu mencionar els casos molt específics de la *Mala vita* de Giordano (1892), la *Mala Pasqua* que Gastaldon acabaria enretirant del concurs, la *Santuzza* d'Oreste Bimboni, el *Turiddu* de Coronaro o la ja més llunyana *Cavalleria rusticana* de Giovanni Monleone. Nicola Maspuro, en els seus *Memorie postume,* deixa una sucosa anècdota relacionada amb la popularitat de l'òpera de Mascagni: amb ocasió de seva interpretació al Teatro San Carlo de Nàpols, la intèrpret Emma Calvé, que acostumava a anar i tornar del teatre ja vestida de Santuzza, tornava a l'hotel discutint amb la seva mare quan, en un atac d'ira, va saltar del vehicle en què totes dues viatjaven i va començar a córrer *in costume* en ple carrer. Un periodista recollia la notícia el dia següent: "*Cavalleria rusticana* en plena strada di Chiaia!", titulava el seu article. Més verisme, impossible.

Ruggero Leoncavallo es va aïllar del món i es va dedicar en cos i ànima a confeccionar el text i la música de *Pagliacci*.

Un dels més directament afectats per l'impacte de *Cavalleria rusticana* va ser el compositor napolità Ruggero Leoncavallo. Incitat per l'èxit de *Cavalleria* a aconseguir el mateix nivell de popularitat, es va aïllar del món a la localitat suïssa de Vacallo i es va dedicar en cos i ànima a confeccionar el text i la música de *Pagliacci*. Ho explicaria ell mateix posteriorment a un dels seus biògrafs: "Vaig perdre la paciència després de l'èxit de *Cavalleria rusticana*, i abans de lliurar-me a la desesperació vaig decidir intentar un últim cop". Ho aconseguiria, en efecte, i, des de l'estrena de l'òpera el 21 de maig de 1892 al Teatro dal Verme de Milà, l'obra segellaria la seva complicitat en tots els teatres del món amb l'òpera mascagniana que d'alguna manera havia forçat el seu autor a l'acció.

L'assumpte central de l'obra de Leoncavallo va ser objecte de vius debats quan, en estrenar-se a París el 1902, el poeta i escriptor bordelès Catulle Mendès va acusar l'autor d'haver-se apropiat del contingut dramàtic de la seva obra *La femme de Tabarin* (1887), encara que tant la de Leoncavallo com la seva tenien un antecedent clar en la molt divulgada de Manuel Tamayo i Baus *Un drama nuevo* (1867) que Ermete Novelli havia representat per tot Itàlia amb un èxit notable. Per sortir al pas d'aquesta acusació, el compositor va al·ludir a una experiència

personal quan va assistir, de nen, a la substanciació d'un procés penal a la localitat de Montalto Uffugo, a Calàbria, en el qual el seu pare va intervenir com a magistrat, encara que la veracitat dels detalls que va aportar va acabar sent una miqueta dubtosa. En qualsevol cas i en el Pròleg de l'obra, tot un manifest verista, l'originalitat de la proposta sembla prou justificada.

També es va deure a la intervenció de Maurel la configuració definitiva del títol de l'obra, que en principi havia de ser *Pagliaccio,* pel nom del personatge principal de la comèdia, i que va passar al plural davant la insistència del baríton de no quedar en un segon pla, encara que, de fet, el nom no podia en cap cas referir-se al seu propi personatge. Curiosament, francesos (*Paillasse*) i alemanys (*Der Bajazzo*) sí que van exhibir en els seus cartells la denominació que hagués hagut de ser l'original. Han de quedar excloses, en qualsevol cas, l'opció d'*I pagliacci* amb l'article, que mai ha tingut existència real i que encara figura en algunes recensions i estudis especialitzats. Millor fortuna ha tingut, per cert, l'assignació al tenor de la frase final ("La commedia è finita") que, des de Caruso, ha estat expropiada a Tonio i que en bona lògica hauria d'acabar ell com volia l'autor per culminar l'obra amb el mateix to cínic que ha insinuat en el Pròleg. La voracitat dels intèrprets, d'altra banda, és insaciable, i Leoncavallo va haver d'assistir impotent, autoritzant-ho unes vegades i suportant-ho unes altres, a les modificacions i *puntature* que el protagonisme dels cantants, ja que no justificava, sí que explicava almenys.

EXPOSICIÓ

LICEUS. LA SALA PARÉS AL GRAN TEATRE DEL LICEU

LETICIA FEDUCHI, NEUS MARTÍN ROYO, MARCOS PALAZZI, EDUARD RESBIER, SACRIS, BRIGITTE SCENZI I JUAN ANTONIO MAÑAS

Fins al 16 de desembre de 2019 al Balcó Foyer

Els assistents a les funcions podran visitar-la abans de l'inici de la funció i durant l'entreacte.

ACTIVITATS A L'ENTORN DE *CAVALLERIA RUSTICANA / PAGLIACCI*

Del 6 de novembre al 11 de desembre de 2019 a la Sala Parés

Liceu 2 Opera Barcelona

SALA PARÉS

El verisme com a concepte

Gerard Guerra i Ribó

Professor i crític d'òpera

Quan parlem de verisme solem entendre sense equívocs a què ens referim, si bé és cert que es tracta d'un concepte d'una certa ambigüitat que caldria aclarir. A què ens referim, doncs, quan parlem de verisme?

D'una banda, hi ha el verisme literari, considerat el primigeni, que és un corrent sorgit a la Itàlia de finals del segle XIX com a reacció al Romanticisme i que pretén plasmar fidelment a les obres literàries la realitat quotidiana de l'existència. Podríem dir que és la versió italiana de l'estètica realista-naturalista que s'escampava per Europa durant aquelles dates, deutora del corrent creat a França per Émile Zola. Aquesta voluntat de mostrar la realitat se centra essencialment en la societat rural de la Itàlia meridional i de Sicília, sovint un món d'illetrats plens de prejudicis, passions i supersticions ancestrals que viuen

El verisme va ser la darrera escola operística italiana del segle XIX, sorgida al voltant del 1890, amb l'objectiu de posar dalt dels escenaris les passions i les misèries humanes, de vegades de manera molt crua, d'un conjunt de personatges provinents de la Itàlia meridional i nascuts en el si de la narrativa verista.

marcats per la rigidesa de la religió. El màxim representant d'aquest corrent és Giovanni Verga (1840-1922), un escriptor que als inicis de la seva carrera podria ser circumscrit dins dels paràmetres del Romanticisme tardà però que acabarà adaptant els postulats del naturalisme francès a Itàlia, on adquirirà un caràcter clarament rural i passional. L'escriptor de Catània va mostrar la vida de les classes menys afavorides de la societat rural italiana i també la violència inherent a les seves relacions, sovint molt intenses, la qual cosa li permetia mostrar la cara més patològica dels individus.

Respecte del verisme musical, a l'últim terç del segle XIX, quan Verdi començava a mostrar els primers símptomes de retirar-se, a Itàlia es buscava un compositor que li pogués prendre el relleu. En aquell moment va néixer l'anomenada *Giovane Scuola*, integrada per com-

Ruggero Leoncavallo (MAE-Institut del Teatre)

positors com Puccini, Leoncavallo, Mascagni, Cilèa o Giordano, entre d'altres. Tots ells havien nascut després del 1850 i aspiraven a assumir el tron que aviat deixaria Verdi. De fet, tots aquests compositors tenen la particularitat que en algun moment de la seva carrera musical han compost algun títol considerat verista, tot i que no s'ha de confondre aquest, diguem-ne, fenomen sociològic o històric amb el verisme. Tot i que coincideixin en el temps. Perquè, efectivament, el verisme va ser la darrera escola operística italiana del segle XIX, sorgida al voltant del 1890, amb l'objectiu de posar dalt dels escenaris les passions i les misèries humanes, de vegades de manera molt crua, d'un conjunt de personatges provinents de la Itàlia meridional i nascuts en el si de la narrativa verista. Els compositors que assumien aquesta estètica solien presentar arguments que recreaven ambients rurals i proletaris, i retrataven amb brutalitat uns personatges que basculaven entre la passió amorosa i sexual, la gelosia, la set de venjança i, en última instància, la mort.

Tot i això, l'etiqueta de "verisme musical" no ha estat mai acceptada per tots els estudiosos de l'òpera. Si bé des del punt de vista literari és innegable l'existència d'aquest moviment, alguns musicòlegs consideren que el verisme operístic no ha estat un corrent ben representat per uns autors clarament veristes, sinó que hi ha un conjunt de compositors que tenen algunes òperes veristes. Normalment es consideren autors veristes Mascagni, Leoncavallo, Giordano o Cilèa, i, només en alguns aspectes i obres, també Puccini. Els qui consideren que no existeix el verisme com a veritable escola ho fan partint de la idea que el verisme operístic ha de centrar la seva temàtica en la vida quotidiana de la gent, bé al món rural, com passa a *Cavalleria rusticana* o *Pagliacci*, o bé a la ciutat, com a *La bohème*. Per això els costa acceptar que hi hagi autors que tractin temes històrics o situats en ambients exòtics. Sembla, doncs, que no es pot parlar d'autors veristes sinó d'òperes veristes, perquè només alguns títols en reuneixen totes les condicions.

Ara bé, quines són aquestes condicions? Entre els trets per poder incloure una òpera dins d'aquest sac no n'hi ha prou amb el tractament temàtic i, naturalment, que s'hagi compost en un període històric determinat, sinó que, a més, cal que musicalment compleixi un conjunt de trets molt identificatius. Hereus de la tradició lírica italiana, els veristes van ser capaços de crear un estil nou influït pel wagnerisme però alhora ben fidel encara a les convencions operístiques italianes. El discurs musical verista és continu com el wagnerià, salpebrat de *leitmotivs*, però hi queden intercalades de manera ben perceptible les àries dels protagonistes malgrat que no es practica el "número tancat". El recitatiu passa a ser un element dramàtic essencial, com ho és a l'*Otello* verdià, i, en general, desapareix definitivament qualsevol element del *bel canto*, ja que la veu ha de ser un mitjà que expressi de manera directa els estats d'ànim dels personatges, tot renunciant a les floritures melòdiques. Alhora, l'obertura (que ja havia anat desapareixent al llarg del segle XIX) se substitueix per l'*intermezzo*, un interludi musical situat al mig o entre dos actes, en el qual moltes vegades es recullen els temes més representatius de l'obra. I, evidentment, la música ha de ser més descriptiva que mai, buscant el màxim realisme, cosa que fa cercar no només melodies expressives, sinó també detalls tímbrics que permetin omplir de "verisme" l'escena teatral.

Els veristes van ser capaços de crear un estil nou influït pel wagnerisme però alhora ben fidel encara a les convencions operístiques italianes

És ben sabut que parlar de verisme vol dir referir-se a *Cavalleria rusticana* de Pietro Mascagni, probablement l'exemple més paradigmàtic. Estrenada al Teatro Constanzi de Roma el 17 de maig de 1890, és considerada la primera òpera del verisme perquè compleix gairebé totes les característiques -tant temàtiques com musicals- que els estudiosos han atribuït a l'estètica verista.

El *clown* representa el nostre millor altre jo i la possibilitat, per tant, de practicar l'esquizofrènia sana. El *clown* és i sempre ha de ser autèntic. El *clown* és sincer i espontani. La mirada del *clown* és un mirall a través del qual veiem el seu interior i on veiem, també, el nostre reflex. Per tant, és transparent. Les seves intencions es veuen, fins i tot quan intenta enganyar. El *clown* és apassionat, tot ho sent i tot ho fa amb un 100 % d'intensitat.

Jesús Jara
La poética del clown

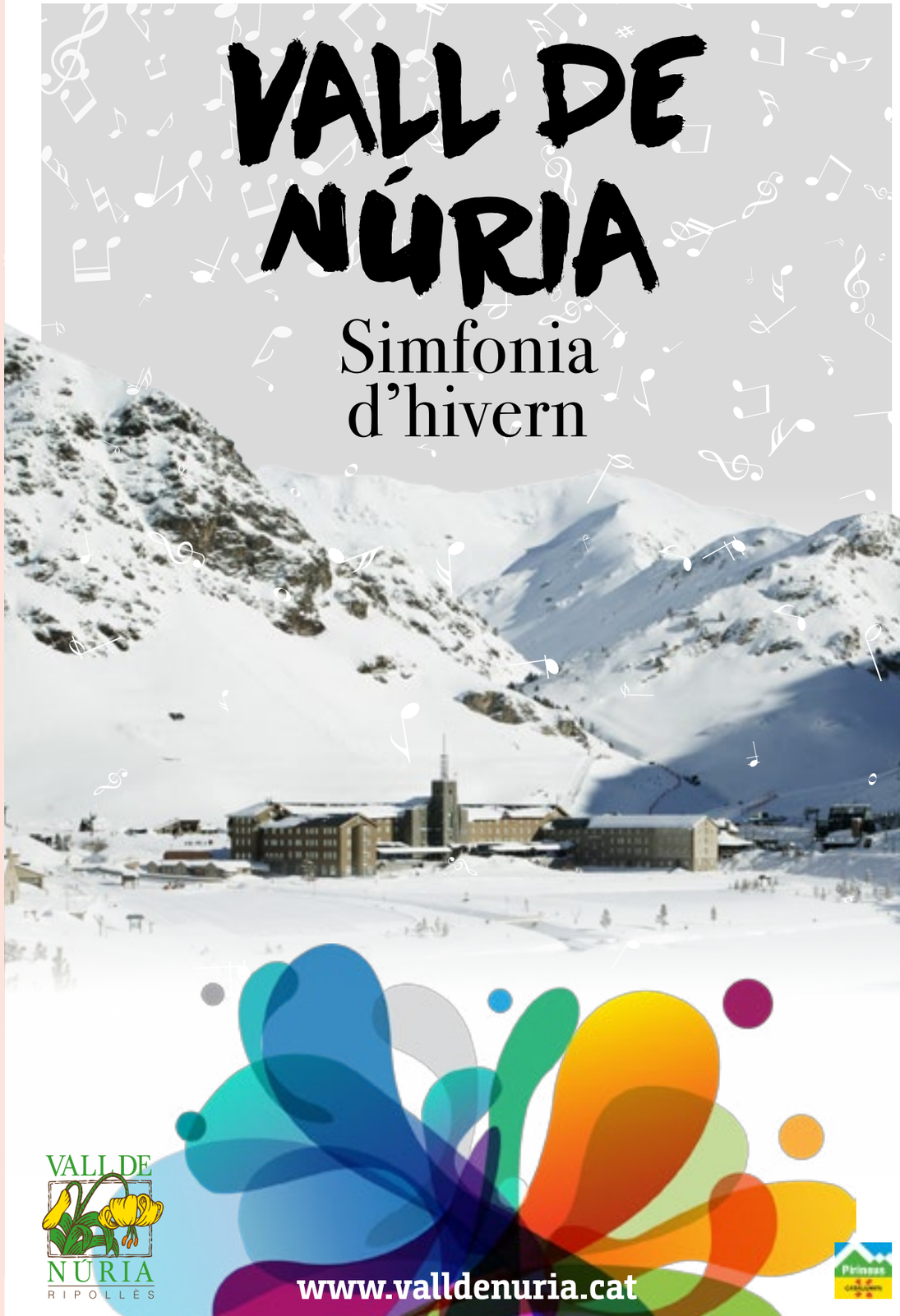

ENTREVISTA

Roberto Alagna

“Jo crec que totes les obres que he cantat les he triat perquè me n’he enamorat”.

Són dues obres que m’agraden molt, per a mi són dues obres mestres

Gran Teatre del Liceu. Confirmat com un dels tenors més rellevants d'aquesta generació, la seva carrera va fer un pas important l'any 1988 després de guanyar un concurs de cant organitzat pel llegendari Luciano Pavarotti. Què va significar per a vostè guanyar aquell concurs?

Roberto Alagna. Va ser un concurs que em va donar confiança i seguretat i, per tant, la possibilitat de fer una carrera com a cantant. De fet, jo no sabia que es tractava d'un concurs, sinó que creia que faria una audició per a Luciano Pavarotti. I va ser un concurs molt llarg, perquè va durar gairebé dos anys... Primer a Europa, fins que va acabar a Filadèlfia. Però també gràcies al concurs vaig viure un moment molt simpàtic, perquè per a mi Pavarotti era un déu i no tenia coratge per saludar-lo ni per parlar-hi, però ell em va demanar que m'hi acostés, em va abraçar i em va dir: "Tens una veu fascinant".

A partir d'aleshores se li van obrir les portes dels teatres més importants del món?

Jo ja havia debutat en petits teatres quan tenia vint anys, ja havia cantat uns deu papers diferents. I poc després havia de debutar el rol d'Alfredo (*La traviata*) per a una gira amb el festival de Glyndebourne, i recordo que vaig haver de demanar permís per anar a Filadèlfia a la final del concurs Pavarotti i van dir-me que sí. I això va fer que debutés *La traviata* sense poder assajar-la amb l'orquestra, i precisament aquest compromís amb Glyndebourne va impedir que cantés amb Pavarotti, que era una part del premi del concurs.

Una pena...

Sí, una pena. Però després d'això Pavarotti va convidar-me a cantar amb ell a Mòdena per celebrar els quaranta anys de la seva carrera, i va ser una nit fantàstica! De fet, vam cantar un duo junts.

Després de tot aquest temps vostè segueix omplint teatres arreu del món. Com ha evolucionat la seva veu al llarg de la seva carrera?

No ha canviat gaire, la meva veu; el color és el mateix. L'única diferència és que quan ets jove vols donar una mica més de pes a la veu, potser per voler semblar més madur, però la veu és la mateixa. De jove potser tens més energia, però amb la maduresa pots expressar millor les emocions, i això fa que en totes les edats trobem alguna cosa bona. De fet, ara puc cantar de manera més natural, i això és molt complicat, perquè la simplicitat no és fàcil de trobar.

I quin és el secret per mantenir la veu intacta al llarg de la seva carrera?

La salut! La tècnica també és molt important, però la salut encara ho és més. Cada cantant té la seva tècnica, perquè la tècnica és una cosa natural, ja que has de conèixer el teu instrument, però la salut és molt més important, perquè tu has d'estar sa el dia que has de cantar. I també és important sempre cantar amb la teva veu, però no només cantar aquelles obres en què estàs còmode, perquè així no desenvoluparàs la teva veu. T'has de buscar *problemes* per poder trobar solucions, i així aprendràs i coneixeràs millor el teu instrument. No només has de cantar un repertori, has de fer una mescla per buscar noves possibilitats i recursos en la teva veu.

Què ha de tenir un paper perquè decideixi cantar-lo?

M'he d'enamorar del paper, de la música, del personatge, de la història... Jo crec que totes les obres que he cantat les he triat perquè me n'he enamorat, però he de dir que jo soc un apassionat de l'òpera, i això fa que me n'enamori molt fàcilment.

Ara torna al Gran Teatre del Liceu amb un doble repte: interpretar dues òperes en una mateixa nit: *Cavalleria rusticana* i *Pagliacci*. Com s'ho fa per assumir un repte com aquest?

És molt difícil! En realitat són dues òperes breus, però també són molt intenses, i amb molta violència! I això és molt perillós per a la veu. Per exemple, a *Pagliacci* se't pot trencar la veu ja a la primera entrada, i cantar aquestes dues òperes en una nit és molt complex, t'has de controlar.

Fixem-nos en *Cavalleria rusticana*. Quines particularitats té per al tenor?

A *Cavalleria rusticana* pràcticament tot el cant es troba a la zona més complicada per al tenor, el passatge, i això és molt delicat tècnicament; i la primera ària de Turiddu és molt difícil. Tots els tenors tenim por d'aquesta entrada, però també del final. Has de calcular molt, perquè si ho dones tot a *Cavalleria*, no pots cantar a *Pagliacci*.

I pel que fa a *Pagliacci*?

Pagliacci no deixa de ser un *Otello* concentrat, hi és tot! També és una òpera que tothom coneix, i això fa que hi hagi els fantasmes del passat, perquè tots els grans tenors l'han cantat, i, a més, és un repte perquè la història té molta emoció. Però he de dir que són dues obres que m'agraden molt, per a mi són dues obres mestres. L'orquestració és molt rica... són dues obres meravelloses! Tot i que les he cantat en diverses ocasions, la realitat és que és un gran repte, perquè és molt fatigant i has de tenir la ment molt freda per arribar fins al final.

Des del seu punt de vista, Turiddu i Canio són dos papers comparables?

Realment són molt diferents. Turiddu és la víctima de l'obra, perquè tothom el trairà; és un pobre home, però amb un cor noble perquè va fins a la mort per defensar el seu amor amb Lola. I al final mor perquè Alfio li llança sorra als ulls, i així pot matar-lo. El seu caràcter és molt simple, tan sols és un jove que ho fa tot per l'amor i l'honor. En canvi, el personatge de Canio és més complex, perquè és un home que està lluitant contra si mateix, perquè no sabem d'on ve, però sí que sabem que té un complex, es pregunta si és Canio o un pallasso. I durant tota l'estona no sap si ha de seguir amb la comèdia o si ha de ser un home de veritat. Té aquest dilema amb si mateix, i per això a mi no m'agrada quan, al final de l'òpera, el baríton diu "La commedia è finita", perquè no és el que volia el compositor.

"T'has de buscar* problemes *per poder trobar solucions, i així aprendràs i coneixeràs millor el teu instrument".

Però s'acostuma a fer així...

Sí, però això va ser una idea d'Arturo Toscanini, que va dirigir *Pagliacci* el dia de l'estrena, i només va fer-se així la primera nit. A partir de la segona ja va ser el tenor qui deia aquesta frase final, perquè era la voluntat de Leoncavallo, i si t'hi fixes just després sona el leitmotiv de Canio. Per tant, quan ho diu Canio significa el final del dilema de l'òpera.

Turiddu i Canio són dos papers que han interpretat els tenors més importants de tota la història. Quins són els seus referents pel que fa a aquests dos personatges?

Jo crec que conec totes les versions d'aquesta obra, des dels primers enregistraments amb el tenor porto-riqueny Antonio Paoli, dirigit pel mateix Leoncavallo, i en aquesta gravació es pot confirmar que "La commedia è finita" ho diu el tenor. Però per a mi una de les millors és la de Caruso i Gigli, perquè canten l'ària no amb l'estil verista, sinó amb una línia belcantista, i això m'agrada molt.

***Cavalleria rusticana* i *Pagliacci* són dues de les òperes més populars del verisme italià. Pel que fa al cant, com s'ha d'assumir aquest repertori?**

Jo canto sempre igual, com a molt potser s'ha de posar una mica més de color aquí o un accent allà, però la base sempre és la línia belcantista, amb la veu clara, bona dicció i un fraseig de *belcanto*; i no m'agrada quan el verisme és una mica més *cridat*, prefereixo quan tot està més *cantat*.

El Gran Teatre del Liceu va ser un dels primers teatres d'òpera on va cantar a l'inici de la seva carrera, ja que la temporada 1991/92 va cantar *La bohème* i *La traviata*. Recorda el seu debut a Barcelona?

I tant, va ser a l'antic Teatre! Recordo que va ser fantàstic, perquè vaig compartir el paper de Rodolfo amb el gran Jaume Aragall, que cantava amb Mirella Freni. Tinc un molt bon record d'aquell debut, m'emociono quan hi penso.

Quina opinió té del públic del Gran Teatre del Liceu?

És un públic molt bo, i ho és perquè és apassionat, li agraden les veus i, a més, és molt càlid. És un tipus de públic que m'agrada molt, ja que jo, sempre que he cantat al Liceu, he tingut grans èxits, però un èxit sincer, autèntic. No és un èxit fruit de la promoció, sinó fruit d'una relació molt sincera. No m'agrada quan l'èxit és previsible o exagerat, m'agrada quan el sentiment és autèntic.

Aquesta temporada estem commemorant el 20è aniversari de la reobertura del Gran Teatre del Liceu, després de l'incendi del 1994. Vostè recorda aquell incendi i el procés de reconstrucció?

Sí, perquè va ser molt proper a l'incendi de La Fenice de Venècia! I recordo que vaig visitar el Liceu tot renovat, ja que estava preparant la producció de *Carmen* de Calixto Bieito per al Festival Castell de Peralada, i vam assajar a Barcelona, la qual cosa ens va permetre visitar el Teatre totalment renovat, i em va emocionar moltíssim veure'l fet de nou.

Aquest doble títol és una de les propostes més populars d'aquesta temporada, i de ben segur que això ha fet que moltes persones vagin a l'òpera per primer cop. Què els diria, abans de començar la representació?

Els diria que són dues òperes perfectes per començar a gaudir d'aquesta música. Per exemple, *Pagliacci* ha estat l'òpera més representada en el cinema de tot el repertori, i jo crec que és una música molt fàcil, i que totes dues tenen una història molt bonica. Són dues obres que et generen molta emoció. I, a més, estic molt content perquè hi ha un *cast* molt bo.

Cavalleria rusticana - Pagliacci al Liceu

Jaume Tribó

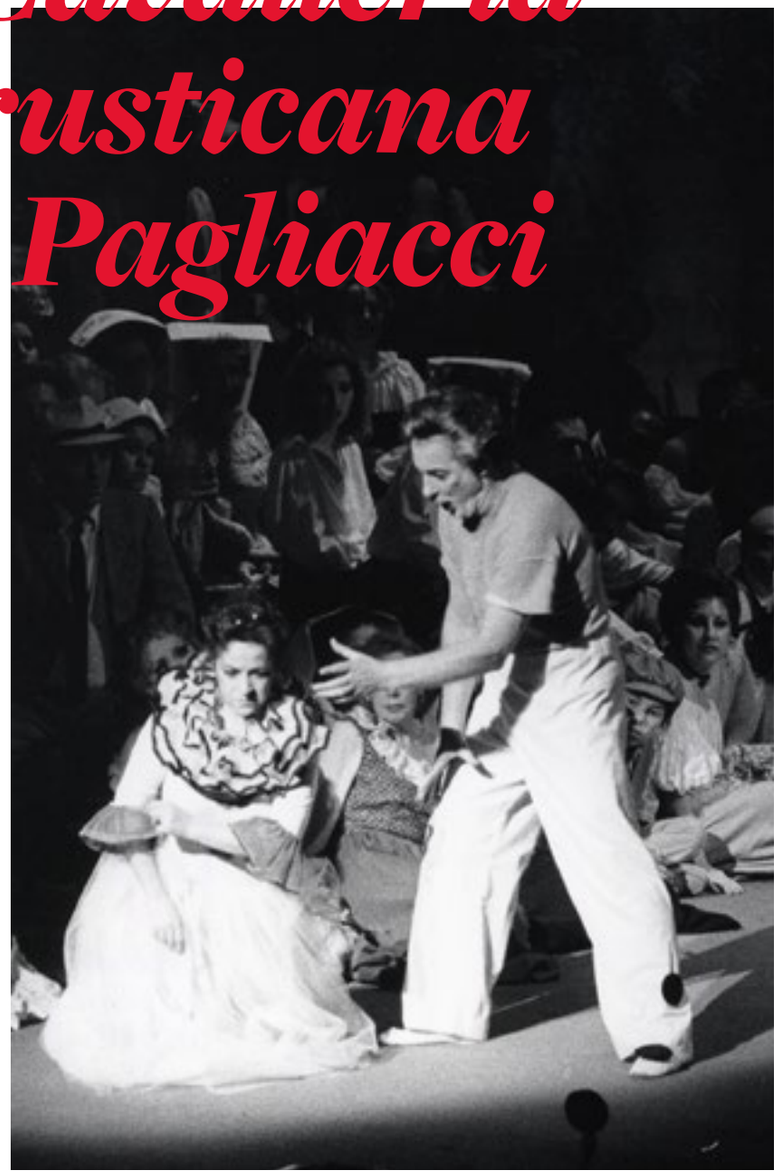

Ileana Cotrubas, Giuseppe Giacomini

Emilio De March

Rosina Storchio

Conxita Supervia

Les òperes curtes, sovint en un acte, tenen l'etern problema de la incomoditat dins de la programació. Totes soles fan sensació de pobresa, d'estalvi. Cal sempre un complement i els complements sempre són difícils. Això s'evidencia cada cop que es vol desmanegar el *Tríptic* puccinià. L'excepció feliç són *Cavalleria* i *Pagliacci*. Els cent trenta anys compartint el mateix cartell ens confirmen que l'emparellament va ser més que afortunat. *Cavalleria rusticana* és del 1890 i *Pagliacci* –recordem-ho un cop més, sense article– del 1892. La primera arribà al Liceu el 1891 i l'obra de Leoncavallo el 1895. Totes dues van ser ben rebudes, molt més la primera, ja que «Leon Caballo» (tal com apareixia a la premsa) fou acusat de manca de melodia(!)

Cavalleria suma 107 representacions al Liceu i *Pagliacci* 104, repartides en 28 edicions cadascuna. Casualitat absoluta, ja que només en 16 edicions es van representar totes dues juntes en el mateix programa. L'emparellament dels dos títols –sempre amb *Pagliacci* com a peça final– ja es va produir amb l'estrena local l'any 1895, però el costum va trigar d'arrelar. El complement més habitual era un concert amb àries del «divo» de torn. És a partir del 1916 quan el Liceu considera com a preferent l'opció de representar-les l'una rere l'altra i això ja esdevingué obligatori del 1925 ençà, amb comptades excepcions.

Hariclea Darclée

Pietro Mascagni

Fiorenza Cossotto

Cavalleria rusticana
al Gran Teatre del Liceu

Cavalleria rusticana centra tota la seva força sobre la parella protagonista, Santuzza i Turiddu, i això fa que les altres parts es puguin representar amb cantants discrets, tot i que en el rol d'Alfio trobem els noms il·lustres de Mario Basiola, que amb *Cavalleria* va debutar al Liceu el 1921, l'uruguaià Víctor Damiani i Enric Serra, model de dedicació i de desig de superació, que trobem en tres edicions.

Els intèrprets de l'estrena absoluta de *Cavalleria*,a Roma el 1890, havien estat els mítics Roberto Stagno i Gemma Bellincioni. El primer Turiddu liceista, any 1891, era Emilio De Marchi, que passaria a la història com a primer Mario Cavaradossi de *Tosca* el 1900. A De Marchi el succeïren tenors de la importància de Fiorello Giraud, Julián Biel, el ferm Bernardo De Muro, Pau Civil, el sempre entregat Pedro Lavirgen, Joan Lloveras, Plácido Domingo en una única representació l'any 1976, i a l'última edició, l'abril del 2011, tres tenors tan contrastats com José Cura, Marcello Giordani i José Ferrero, aquests dos darrers desapareguts fa poc temps.

Santuzza ha estat una part de gran exigència que s'han repartit les sopranos dramàtiques i les mezzosopranos més ardides i fàcils a l'agut. El Liceu va tenir la sort de comptar amb la presència de la gran soprano romanesa Hariclea Darclée la temporada 1894/95 i també la temporada de primavera del 1895. Les crítiques ens recorden que el seu talent d'actriu

Elena Obraztsova

Mercè Llopart

Titta Ruffo

Consulteu la cronologia detallada

excepcional algun cop li va servir per amagar algunes petites mancances vocals. Després de la Darclée cal consignar els noms d'Eva Tetrazzini, germana de la mítica Luisa Tetrazzini que mai no vàrem tenir al Liceu, la gran Rosina Storchio que havia estrenat *Madama Butterfly,*Elena Bianchini-Cappelli els descendents de la qual viuen a Barcelona, la nostra Conxita Supervia el 1913 amb disset anys, Fidela Campiña que n'arribà a cantar quatre edicions, la veu voluminosa de Tina Poli-Randaccio, Fiorenza Cossotto –que probablement n'ha estat la més gran intèrpret liceista–, Ángeles Gulín, Elena Obraztsova i Luciana D'Intino.

Cal destacar també els directors que hem tingut en *Cavalleria*, ja que a més d'Edoardo Mascheroni que l'estrenà aquí el 1891, també s'ha comptat amb la presència de Napoleone Annovazzi, Gianfranco Rivoli, Ottavio Ziino, Anton Guadagno i Giuseppe Morelli. Per damunt de tots hem de consignar el nom de l'autor, Pietro Mascagni, que ens va visitar dos cops, els anys 1907 i 1929, i que va dirigir-hi les seves òperes *Amica* i *Cavalleria rusticana*.

Entre els directors d'escena no hem d'oblidar Filippo Dadò, Vittorio Patanè i, a l'última edició, la gran Liliana Cavani.

Pagliacci
al Gran Teatre del Liceu

Pagliacci arribà al Liceu el 1895, tres anys després de l'estrena absoluta, i no va tenir l'èxit que el nostre públic havia dispensat a *Cavalleria rusticana*.Les crítiques dediquen

totes les lloances als intèrprets i jutgen l'obra amb reserves. El retret més sorprenent és la manca de melodia(!) «pròpia de les estrenes de la nostra època». La triomfadora va ser la gran soprano romanesa Hariclea Darclée, una de les dives més estimades del nostre públic. Canio era Giuseppe Moretti. En la línia de grans tenors trobem després Emilio De Marchi, que cantaria *Pagliacci* en tres edicions seguides i que seria el primer a cantar *Cavalleria* i *Pagliacci* al mateix programa. La temporada 1912/13 les intèrprets de Nedda eren una insòlita Margot Kaftal, gran wagneriana que havia fet Brünnhilde de *L'anell del nibelung* i Isolda i que seria la primera Kundry a l'estrena barcelonina de *Parsifal*, i una cantant nostra oblidada, la debutant Mercè Llopart, recordada ara només com a mestra de quatre cantants tan gloriosos com Renata Scotto, Fiorenza Cossotto, Alfredo Kraus i Elena Suliotis. Amb aquella edició de la temporada 1912/13 comencen les vel·leïtats de grans barítons que després del pròleg refusaven cantar la ingrata part de Tonio i preferien la de Silvio, amb aquell duo de tan ampla volada lírica. Tant Domenico Viglione-Borghese com el mític Titta Ruffo van cantar el pròleg i el Silvio. Els Canio de l'època eren tenors tan vàlids i ferms com Josep Palet, Nino Piccaluga i Giuseppe Taccani, però els «divos» de *Pagliacci* eren els barítons més grans. Només cal dir que entre el 1914 i el 1916 el Liceu va tenir com a Tonio tres dels més il·lustres barítons italians de tota la història: Riccardo Stracciari, Titta Ruffo i Mattia Battistini, l'un rere

Josep Palet

Riccardo Stracciari

Carlo Galeffi

Clara Petrella

Aldo Protti

Jaume Aragall

Sherrill Milnes

Vicenç Sardinero

Piero Cappuccilli

l'altre. L'any 1921 com a Tonio i com a Silvio, el Liceu té dos monstres vocals com foren Luigi Montesanto i Mario Basiola. El 1923 els barítons són l'uruguaià Víctor Damiani i com a Silvio un jove Marcos Redondo que al començament de la seva carrera havia orientat els passos cap a l'òpera abans d'esdevenir «divo» a la sarsuela. El 1925 Víctor Damiani canta la part de Silvio i així deixa el Tonio a un altre dels més grans barítons: Carlo Galeffi. En el rol de Nedda apareixen també Maria Ross, muller de Giacomo Lauri-Volpi; Bianca Stagno-Bellincioni, filla de Roberto Stagno i de Gemma Bellincioni, Augusta Concato i la incansable Fidela Campiña.

Després de la guerra ens adonem que el programa *Cavalleria-Pagliacci* esdevé cada cop més popular. Com a Canio tenim Cristóbal Altube el 1945, Carlos Guichandut el 1955, que deu anys abans aquí havia cantat el Tonio com a baríton. Aquells *Pagliacci* del 1955 van tenir la que probablement ha estat la més gran Nedda de la història; ens referim a Clara Petrella; pel que fa a la part de Tonio, s'hi alternaren dos dels més grans barítons italians, Giuseppe Taddei i Aldo Protti, mentre que Manuel Ausensi era un luxe per al Silvio. El 1961 Canio era Angelo Lo Forese, cantant d'una longevitat extrema i que passats els 90 anys hem vist cantant la «pira» del *Trovatore* a to i amb uns aguts esclatants. Aquella edició de l'any 1961 va servir també per al debut al Liceu de l'estimadíssim Jaume Aragall de 22 anys en el rol de Beppe. I s'arriba a un moment en el qual el programa *Cavalleria-Pagliacci* es programa cada cop més sovint. I aquí ve una munió de grans «divos», com Pedro Lavirgen en tres edicions, Sherrill Milnes en Tonio i Vicenç Sardinero en Silvio, Plácido Domingo que en dues representacions canta el pròleg i després el Canio, Joan Pons, Giuseppe Giacomini, Piero Cappuccilli i el desaparegut Dmitri Hvorostovsky, que per darrer cop canta el pròleg i el Silvio, a l'ultima edició, abril del 2011, Marcello Giordani, que també ens ha deixat, i José Cura.

Joan Pons

Dmitri Hvorostovsky

Consulteu la cronologia detallada

we Opera

Viatges culturals i lírics, a la teva mida i per a tothom

regala òpera

PARÍS, Opéra Bastille

DIE WALKÜRE Nova producció ★
15 - 17 de maig 2020 amb Jonas Kaufmann — 444€

LYON, Opéra National

IRRELOHE o RIGOLETTO Noves produccions ★
13 - 15 de març 2020 — 299€

MÚNICH, Bayerische Staatsoper

PARSIFAL o 7 DEATHS OF MARIA CALLAS Estrena mundial ★
12 - 14 d'abril 2020 — 449€

MILÁN, Teatro alla Scala

L'AMORE DEI TRE RE o TANNHÄUSER
23 - 25 de maig 2020 — 615€

PRAGA

LA TRAVIATA o LOHENGRIN
1 - 3 de febrer 2020 — 199€

Veure més propostes a weopera.com

Ens adaptem! Contacta'ns per fer una proposta a mida.
Informació i reserva: info@weopera.com i tel. +34 687.500.078

Aquestes tarifes inclouen l'allotjament 2 nits en hotel 4* i l'entrada per a l'òpera en categoria superior.
Preus per persona en habitació doble amb esmorzar.
IVA i taxes turístiques incloses. Sense transport.

Més destinacions /2020

Viena
Hamburg
Estrasburg
Tolosa
Madrid
Venècia
Londres
Salzburg
Berlín...

Organització tècnica:
MNK LEISURE CONSULTING S.L. CIF_ ESB65938821

Cronologia

Any	Leoncavallo - Mascagni	Música	Art i ciència	Història	Any
1857	Ruggero Leocavallo neix a Nàpols (Itàlia) en una família acomodada i culta, i el seu pare és jutge	*Simon Boccanegra* (G.Verdi). *Le docteur miracle* i *Clovis et Clotilde* (G.Bizet). Mor M.Glinka	J.F.Millet pinta *Des glaneuses* i comença *L'angélus.* C.Baudelaire publica *Les fleurs du mal*	Rebel·lió a l'Índia contra els britànics, que guanyaran	**1857**
1863	Pietro Mascagni neix a Livorno (Itàlia) en una família de pare forner	*Roderico re dei goti* (A.Ponchielli). *Les pêcheurs de perles* (G.Bizet). *Les troyens* (H.Berlioz). Debuta la soprano T.Brambilla	E.Manet pinta *Le déjeuner sur l'herbe* i *Olympia.* É.Littré comença a publicar a Hachette el seu *Dictionnaire de la langue française ('le Littré')*	Londres inaugura el 1r Metro	**1863**
1865	Crim a Calàbria en què s'inspirarà *Pagliacci*: el pare de Leoncavallo jutja el cas	*Tristan und Isolde* (R.Wagner). *L'africaine* (G.Meyerbeer). *Grisetta* (A.Ponchielli). Neixen J.Sibelius i P.Dukas	G.Mendel comença a publicar els seus descobriments sobre l'herència genètica	Final de la Guerra de Secessió estatunidenca i assassinat del president A.Lincoln	**1865**
1866	Leoncavallo entra en el conservatori de Nàpols (hi serà fins l'any 1874) Mascagni troba el llibret de F.Romani *Ziliai* intenta posar-li música al piano amb els seus primers coneixements musicals (ho aprofitarà en part en la seva futura òpera *Guglielmo Ratcliff*), ja que estudia a l'Istituto Musicale Livornese i a més canta a l'església de San Benedetto	*Barbe-bleue* i *La vie parisienne* (J.Offenbach)	*Crim i càstig* (F.Dostoievski)	Hegemonia alemanya de Prússia en vèncer Àustria (Batalla de Sadowa). III Guerra d'Independència d'Itàlia	**1866**
1876	Leoncavallo es trasllada a Bolonya: a la universitat estudia literatura (serà llibretista de les seves òperes) i és alumne del Premi Nobel G.Carducci. En els seus *Appunti* va deixar escrit que a conèixer R.Wagner en una representació de *Rienzi* a Bolonya. Crea la seva 1a òpera, *Chatterton* (no estrenada fins l'any 1896)	R.Wagner inaugura el Festspielhaus amb la seva tetralogia íntegra. *La Gioconda* (A.Ponchielli). Neixen P.Casals, M.de Falla i E.Wolf-Ferrari. Mor F.M.Piave	*Richard Wagner in Bayreuth* (F.Nietzsche). A.G.Bell patenta el telèfon, després de l'invent d'A.Meucci. *Bal au moulin de la Galette* (P.A.Renoir)	Mor M.Bakunin	**1876**
1887	Leoncavallo es trasllada a Egipte (on un oncle seu treballa per al Govern italià): treballa com a pianista i professor de piano	*Česká Suitai Pražské valčíky* (A.Dvořák). *Ievgueni Onieguin* (P.Txaikovski; estrena com a recital al conservatori de Moscou, abans de l'estrena operística de 1881). *Nero* (A.Rubinstein). *Violin concerto* (J.Brahms). Neixen O.Respighi i A.Maler	*Et dukkehjem* (H.Ibsen). 1r laboratori de psicologia experimental (W.Wundt)	Pacte d'Àustria i Alemanya en cas d'atac de Rússia (Doble Aliança). Sorgeix a Rússia el moviment terrorista revolucionari Narodnaya Volya	**1887**

Any	Leoncavallo - Mascagni	Música	Art i ciència	Història	Any
1882	Leoncavallo es trasllada a França per la guerra angloegípcia: s'instal·la a París, on treballa com a compositor i professor, i es relacionarà amb grans músics i altres artistes: el baríton V.Maurel li presenta a l'editor musical G.Ricordi Mascagni es trasllada a Milà amb ajuda del comte Florestano de Larderel, sorprès per les seves primeres composicions: entra en el conservatori i comença la seva amistat amb G.Puccini	*Parsifal* (R.Wagner). *La rédemption* (Ch. Gounod). *Dimitrij,* 1a versió (A.Dvořák). *Má vlast / La meva pàtria* (B.Smetana). *Elegia Sulla tomba di Garibaldi* (A.Ponchielli). Neix J.Turina	*Fédora* (V.Sardou). C.Darwin mor	Mor G.Garibaldi. Guerra angloegípcia: comença l'ocupació britànica	**1882**
1885	Mascagni deixa el conservatori (amb el qual té mala relació) i comença a treballar per Itàlia amb companyies d'opereta i com a dtor. d'orquestra	*Le Cid* (J.Massenet). *The Mikado* (A.Sullivan). *Marion Delorme* (A.Ponchielli)	Patent de la 1a motocicleta (G.Daimler amb W.Maybach). Construcció del 1r automòbil, de 3 rodes (K.Benz)	Roma posa la 1a pedra del monument a Víctor Manuel II. Entitats de Catalunya lliuren un Memorial de Greuges a Alfons XII, poc abans de morir (regència de Mª Cristina)	**1885**
1887	Leoncavallo estrena *La nuit de mai* (poema simfònic per a tenor i orquestra basat en el text d'A.de Musset. Sala Kriegelstein, París)	*Otello* (G.Verdi). Mor A.Borodin. E.Berliner patenta el gramòfon	1a pedra de la Tour Eiffel (París)	Italia emprèn la seva expansió colonial	**1887**
1888	Una alumna de Leoncavallo, la cantant Marie Rose Jean (coneguda com a Berthe Rambaud), esdevé parella seva a França, com ell explica en els seus *Appunti* (tot i que el casament està documentat l'any 1895). Torna a Itàlia (Milà) Mascagni es casa amb Lina Carbognani. Dirigeix l'estrena de la seva *Messa de Gloria.* L'editor E.Sonzogno convoca un concurs d'òperes d'1 acte: interromp la composició de *Guglielmo Ratcliffi* comença *Cavalleria rusticana*, amb llibret de G.Targioni-Tozzetti i G.Menasci	F.Viñas debuta i triomfa amb *Lohengrin* (Gran Teatre del Liceu). Estrena pòstuma de la 1a òpera de R.Wagner, *Die Feen* (1833). F.Nietzsche publica *Der Fall Wagner. Ein Musikanten-Problem*	Els EUA funden la National Geographic Society	Barcelona obre la seva Exposició Universal	**1888**
1890	Mascagni guanya el concurs de Sonzogno i triomfa en l'estrena de *Cavalleria rusticana* (Teatro Costanzi, Roma)	*El príncep Igor* (A.Borodin). Neix B.Martinů. Moren C.Franck i J.Gayarre	*The golden bough* (J.Frazer)	O.von Bismarck dimiteix com a canceller alemany. Mor H.Nestlé. *Buffalo Bill* actua a Barcelona	**1890**

Any	Leoncavallo - Mascagni	Música	Art i ciència	Història	Any
1891	Mascagni estrena *L'amico Fritz* (Teatro Costanzi, Roma)	1a *Cavalleria rusticana* en el Gran Teatre del Liceu. Fundació de l'Orfeó Català. *Der Vogelhändler* (C.Zeller). *Ivanhoe* (A.Sullivan). *El rey que rabió* (R.Chapí). Neix R.Tauber	*The picture of Dorian Gray* (O.Wilde). Mor A.Rimbaud	*Rerum novarum* (Lleó XIII)	**1891**
1892	Triomf de Leoncavallo en estrenar *Pagliacci* (música i llibret seus), dirigida por A.Toscanini (Teatro dal Verme, Milà): aviat es representarà pel món Mascagni estrena *I Rantzau* (Teatro della Pergola, Florencia)	*Mala vita* (U.Giordano). *Werther* (en alemany i després en francès) i el ballet *Le Carillon* (J.Massenet). *Cristoforo Colombo* (A.Franchetti). *La Wally* (A.Catalani). *Iolanta i Trencanous* (P.Txaikovski). Mor É.Lalo. Neixen D.Milhaud i A.Honegger	Fundació de General Electric	J.Martí funda el Partido Revolucionario Cubano. *Bases de Manresa*	**1892**
1893	Leoncavallo estrena *I Medici* (Teatro dal Verme, Milà), única òpera d'una trilogia inacabada que va acordar amb G.Ricordi Acaba una disputa legal sobre els drets de *Cavalleria rusticana* que implica Mascagni, Sonzogno i G.Verga (autor de l'obra teatral de 1884 en què s'inspira)	*Manon Lescaut* (G.Puccini). G.Puccini projecta amb G.Ricordi *La bohème* (Leoncavallo estrenarà després la seva versió). *Falstaff* (G.Verdi). Una vintena de morts per una bomba al Gran Teatre del Liceu durant la inauguració de la temporada	R.Diesel patenta el motor dièsel. Neix J.Miró	Patent de Coca-Cola	**1893**
1895	Leoncavallo es casa amb B.Rambaud a Milà Mascagni estrena *Guglielmo Ratcliff* i *Silvano* (ambdues al Teatro alla Scala, Milà). Nomenat dtor.del conservatori Rossino (Pesaro), fins l'any 1902	1r *Pagliacci* del Gran Teatre del Liceu. *Henry Clifford* (I.Albéniz. Estrenada en el Gran Teatre del Liceu. *La Dolores* (T.Bretón)	Conferència d'À.Guimerà *La llengua catalana* (Ateneu Barcelonès). *En torno al casticismo* (M.de Unamuno). I Biennale di Venezia. O.Wilde estrena *The Importance of Being Earnest.* Projecció dela 1a pel·lícula dels germans Lumière	Guerra d'Independència de Cuba i mort de J.Martí	**1895**
1896	Leoncavallo estrena la 1a òpera que va compondre: *Chatterton* (Teatro Argentina, Roma) Mascagni estrena *Zanetto* (conservatori Rossini, Pesaro)	*La bohème* (G.Puccini). 1a òpera de G.Puccini al Gran Teatre del Liceu: *Manon Lescaut.* El Gran Teatre del Liceu estrena *Pepita Jiménez* (Albéniz). *Andrea Chénier* (U.Giordano). *Alsosprach Zarathustra* (R.Strauss)	*Ubu roi* (A.Jarry). *Prosas profanas* (R.Darío)	Restauració dels Jocs Olímpics (Atenes)	**1896**
1897	Leoncavallo estrena *La bohème* (Teatro La Fenice, Venecia)	*Il voto* (U.Giordano). *Artús* (A.Vives). *La revoltosa* (R.Chapí). Neix l'Orfeón Donostiarra. R.Strauss triomfa a Barcelona (Teatre Líric / Sala Beethoven) dirigint *Don Juan*, el preludi de *Guntram i* altres obres. Mor J.Brahms. Neix M.Fleta	Obre a Barcelona el cafè *Els Quatre Gats*, que reunirà intel·lectuals i artistes, inclosos A.Vives i P.Picasso, que hi farà la seva 1a exposició. 1a projecció cinematogràfica a Barcelona, 2 anys després dels Lumière	Barcelona incorpora Gràcia, Sant Martí, Sant Andreu, Sant Gervasi, Sants i Les Corts	**1897**

Any	Leoncavallo - Mascagni	Música	Art i ciència	Història	Any
1898	Mascagni estrena *Iris* (Teatro Costanzi, Roma) i dirigeix 6 concerts (Teatro alla Scala, Milà)	*Fedora* (U.Giordano). *La primera del barrio* (A.Vives). *Gigantes y cabezudos* (M.Fernández Caballero). *La bohème* (G.Puccini) al Gran Teatre del Liceu. Neixen G.Gershwin i S.Bacarisse. El Liceu instal·la la seva marquesina	*J'accuse...!* (É.Zola). *La barraca* (V.Blasco Ibáñez). *The War of the Worlds* (H.G.Wells)	Espanya perd Cuba, Filipines i Puerto Rico en la seva guerra contra els EUA. Mor O.von Bismarck	**1898**
1900	Leoncavallo estrena *Zazà* (Teatro Lirico, Milà)	*Tosca* (G.Puccini). *La cenerentola* (E.Wolf-Ferrari). A.Schönberg comença a compondre *Gurre-Lieder. Euda d'Uriach, Viaje de instrucción* i *La balada de la luz* (A.Vives). *La alegría de la huerta* (F.Chueca)	*Die Traumdeutung* (S.Freud). 1a exposició individual de P.Picasso (al local *Els Quatre Gats,* Barcelona). Mor O.Wilde.	Assassinat d'Humbert I d'Itàlia: el succeeix Víctor Manuel III. Mor la reina Victòria: Eduard VII, nou rei britànic	**1900**
1901	Mascagni estrena *Le maschere* a 6 teatres simultàniament (Constanzi, Roma; Fenice, Venècia; Regio, Torí; Felice, Gènova; Filarmonica, Verona; i Scala, Milà, amb E.Caruso)	Mor G.Verdi. R.Strauss estrena *Feuersnot*; triomfa al Gran Teatre del Liceu (*Ein Heldenleben* i altres). Neix J.Rodrigo	G.Marconi transmet un missatge en Morse a través de l'Atlàntic. Mor *Clarín*. Neix T.Garcés	A Catalunya sorgeixen l'Associació Wagneriana, la Lliga Regionalista i l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia. Neix Hirohito	**1901**
1904	Leoncavallo compon la cançó *Mattinataper* a E.Caruso, que l'enregistra amb l'autor al piano. Estrena una òpera en alemany, *Der Roland von Berlin* (Städtische Oper, Berlin)	*Madama Butterfly* (G.Puccini). *Jenůfa* (L.Janáček). *Hélène* (C.Saint-Saëns). A.Dvořákmor mor setmanes després d'estrenar *Armida. Bohemios* i *El húsar de la guardia* (A.Vives). Neix E.F.Burian	Neix S.Dalí. *La busca* (P.Baroja)	*Entente Cordiale* (França-Gran Bretanya)	**1904**
1905	Mascagni estrena *Amica* (Casino de Monte-Carlo)	*Salomé* (R.Strauss). *La mer* (C.Debussy). *Requiem* (G.Puccini)	Teoria de la relativitat especial (A.Einstein). Grup expressionista *Die Brücke*	Revolució russa	**1905**
1909	Mascagni, dtor. artístic del Teatro Costanzi (Roma)	*Elektra* (R.Strauss). *La alegría del batallón* (J.Serrano). *Madama Butterfly* (G.Puccini) al Gran Teatre del Liceu. Els Ballets Russos de S.Diaghilev comencen a París la seva gira internacional	*Manifesto del Futurismo* (F.T.Marinetti). F.L.Wright dissenya la Robie House	*Setmana Tràgica* i afusellament posterior de F.Ferrer i Guàrdia	**1909**
1910	Leoncavallo estrena *Maia* (Teatro Costanzi, Roma) Mascagni deixa la direcció artística del Teatro Costanzi, Inici de la relació amb la jove cantant del cor Anna Lolli	*La fanciulla del West* (G.Puccini). *Don Quichotte* (J.Massenet). *L'Oiseau de feu* (I.Stravinski)	G.Claude presenta la llum de neó. *La Danse* (H.Matisse)	Comença la Revolució mexicana. J.Canalejas, president del Govern espanyol	**1910**

Any	Leoncavallo - Mascagni	Música	Art i ciència	Història	Any
1911	Mascagni estrena *Isabeau* (Teatro Coliseo, Buenos Aires)	*Der Rosenkavalier* (R.Strauss). *L'heure espagnole* (M.Ravel). *Petrushka* (*I.Stravinski*). Mor Mahler	Neix IBM (EUA). Mor Maragall. Robatori de *La Gioconda* (Louvre)	Revolució Xinesa. B.Mussolini, condemnat i empresonat	**1911**
1912	Leoncavallo estrena *Zingari* (Hippodrome Theatre, Londres). *La reginetta delle rose* (opereta. Teatro Costanzi, Roma)	Moren G.Ricordi i J.Massenet. Neixen X.Montsalvatge i J.Cage. *Ariadne auf Naxos* (R.Strauss). *Daphnis et Chloé* (M.Ravel). *Titaina* (E.Morera). *La generala* (A.Vives). F.Torrefranca publica *Puccini e l'opera internazionale*, un assaig crític amb ell	Descobriment del bust de Nefertiti. Mor l'escriptor M.Menéndez y Pelayo	Enfonsament del Titanic. Assassinat de J.Canalejas	**1912**
1913	Leoncavallo estrena *Mimì Pinson* (revisió de la seva *La bohème.* Teatro Massimo, Palermo) Mascagni estrena *Parisina*, amb llibret de G.d'Annunzio (Teatro alla Scala, Milà. Després n'eliminarà l'acte IV)	*Panurge* (J.Massenet). *La vida breve* (M.de Falla). *Pénélope* (G.Fauré). *L'amore medico* (E.Wolf-Ferrari). *Le sacre du printemps* (I.Stravinski). *V mlhách* (L.Janáček)	B.Russell i A.North Whitehead publiquen l'últim llibre de *Principia mathematica. Normes ortogràfiques* (Institut d'Estudis Catalans)	Eleccions italianes amb sufragi universal. Cop d'Estat a Mèxic: assassinen el president F.I.Madero: V.Huerta, nou president	**1913**
1916	Leoncavallo estrena *Goffredo Mameli* (Teatro Carlo Felice, Gènova)	Estrena de *Goyescas* i mort d'E.Granados. *Der Ring des Polykrates* (E.W.Korngold)	Sorgeix el Dadaisme. *La ciudad alegre y confiada* (J.Benavente)	*Batalla de Verdun* (*I Guerra Mundial*)	**1916**
1917	Estrena de la pel·lícula *Rapsodia satanica* (de N.Oxilia) amb música de Mascagni. *Lodoletta* (Teatro Costanzi, Roma)	*La rondine* (G.Puccini). *Rapsodie nègre* (F.Poulenc). *Parade* (E.Satie). *Simfonia clàssica* (S.Prokófiev)	Moren E.Degas, A.Rodin, É.Durkheim i F.von Zeppelin	Revolució russa. Mor E.Prat de la Riba. Vaga general a Espanya	**1917**
1919	Leoncavallo mor a Montecatini (Itàlia): funeral multitudinari i enterrament a Florència (l'any 1989 el traslladaran a Brissago, localitat suïssa on va viure molts anys, i on l'any 2002 s'obrirà un museu sobre ell)	*Die Frau ohne Schatten* (R.Strauss). *El sombrero de tres picos* (M.de Falla). *Cello Concerto* (E.Elgar). Neix M.Ausensi	W.Gropius funda la Staatliche Bauhaus (Weimar)	*Tractat de Versalles* i Societat de Nacions després de la I Guerra Mundial. Partit Nazi	**1919**
1920	Estrena pòstuma d'*Edipo Re* (Chicago Opera), que Leoncavallo va deixar inacabada i amb un llibret que, excepcionalment, no és seu; la completa G.Pennacchio	*Die blaue Mazur* (F.Lehár). *Die spanische Nachtigall* (L.Fall). *Die letzte Walzer* (O.Straus). Una bomba al Teatro Nacional (L'Havana) provoca ferits durant una *Aida* protagonitzada per E.Caruso	*Das cabinet des Dr.Caligari* (R.Wiene)	Fundació de la Société des Nations. A.Hitler presenta els 25 punts del programa del NSDAP	**1920**

Any	Leoncavallo - Mascagni	Música	Art i ciència	Història	Any
1921	Mascagni estrena *Il piccolo Marat* (Teatro Costanzi, Roma), amb H.Lázaro	Moren E.Caruso i E.Humperdinck. *Le roi David* (A.Honegger). *Giove a Pompei* (U.Giordano). *Kátya Kabanovái Taras Bulba* (L.Janáček)	*Guitare et nature morte sur la cheminée* (G.Braque)	Comença el *Biennio nero* d'Itàlia. Assassinat d'E.Dato. *Desastre d'Annual* a la Guerra del Marroc	**1921**
1929	Mascagni és un dels primers membres en inaugurar-se la Reale Accademia d'Italia, fundada durant el règim de B.Mussolini, al qual dona suport	*Il re* (U.Giordano). *Das land des Lächelns* (F.Lehár). *Der Lindberghflug* (P.Hindemith i K.Weill). *Noche de verbena* i *Jo no ho sabia que el món era així* (A.Vives). *Los claveles* (J.Serrano)	*Un chien andalou* (L.Buñuel). 1r lliurament dels premis Oscar	*Crack* borsari de Wall Street (Nova York)	**1929**
1932	Mascagni estrena *Pinotta* (Casino di Sanremo)	*Pinotta* (P.Mascagni). *Luisa Fernanda* (F.Moreno Torroba). Mor A.Vives; estrena pòstuma de *Talismán*	Mor R.Casas. 1a gira del grup teatral La Barraca, de F.García Lorca	Estatut de Núria. Fracassa la sublevació del general J.Sanjurjo	**1912**
1935	Mascagni estrena *Nerone* (Teatro alla Scala, Milà)	*Die schweigsame Frau* (R.Strauss amb llibret de l'escriptor jueu S.Zweig: prohibida després d'estrenar-se a Alemanya). R.Strauss, obligat a deixar la Reichsmusikkammer i rebutjat pel nazisme. *Porgy and Bess* (G.Gershwin). Neixen L.Pavarotti i J.Soler. Moren A.Berg (ultimant *Lulu*) i P.Dukas	W.Carothers inventa el niló. Moren K.Malevich i F.Pessoa	F.Franco, cap de l'Estat Major Central 1 any abans del seu cop d'Estat. Itàlia envaeix Etiòpia	**1901**
1936	Mor Dino, un fill de Mascagni. En aquests últims anys de vida té problemes econòmics i molta feina per mantenir molts familiars	R.Strauss compon l'himne dels Jocs Olímpics de Berlín. *La tabernera del puerto* (P.Sorozábal)	Màquina d'A.Turing, precursora de la informàtica. *Modern times* (C.Chaplin)	Comença la Guerra Civil Espanyola. Itàlia i Alemanya acorden l'Eix Roma-Berlin	**1904**
1945	Mascagni mor al Grand Hotel Plaza (Roma), on vivia des de 1927. A Roma, funeral multitudinari i enterrament (l'any 1951 el traslladaran a Livorno)	V. dels Àngels debuta al GranTeatre del Liceu. R.Strauss compon *Metamorphosen* encara distanciat amb el nazisme i tropes aliades ocupen casa seva a Garmisch; trasllat a Suïssa	*3 studies for figures at the base of a crucifixion* (Bacon). *The open society and its enemies* (Popper)	Acaba la II Guerra Mundial. B.Mussolini mor afusellat	**1905**

Selecció d'enregistraments

Cavalleria rusticana

Selecció en CD

- **Lina Bruna Rasa, Beniamino Gigli, Gino Bechi. Coro i Orchestra del Teatro alla Scala. Director: Pietro Mascagni. 1940. EMI**
- **Maria Callas, Giuseppe Di Stefano, Rolando Panerai. Coro i Orchestra del Teatro alla Scala. Director: Tullio Serafin. 1953. EMI**
- **Fiorenza Cossotto, Carlo Bergonzi, Giangiacomo Guelfi. Coro i Orchestra del Teatro alla Scala. Director: Herbert von Karajan. 1965. DG**

El protagonista de l'enregistrament del 1940 és l'excel·lent Gigli, que impacta amb el seu gran poder de comunicació, com Bruna Rasa, que remarca plenament el sofriment de Santuzza, i Gino Bechi, que és un visceral Alfio. La direcció de Mascagni sap donar el caràcter rústic i dens de l'obra. La versió del 1953 està cantada per Callas, amb una visió plena d'intenció i capacitat de comunicació, mentre que Di Stefano reflecteix el caràcter del jove esbojarrat amb mestratge, en una preciosa versió de Serafin. El darrer registre és del 1965 i, com a Turiddu, té un Bergonzi ple de contrastos, al costat de la força de Cossotto, que marca el dolor de la protagonista, dirigits per Karajan, amb la seva capacitat de remarcar matisos.

Selecció en DVD

- **Fiorenza Cossotto, Gianfranco Cechele, Giangiacomo Guelfi. Coro i Orchestra del Teatro alla Scala. Director musical: Herbert von Karajan. Director d'escena: Giorgio Strehler. 1968. DG**
- **Elena Obraztsova, Fedora Barbieri, Plácido Domingo, Renato Bruson. Coro i Orchestra del Teatro alla Scala. Director musical: Georges Prêtre. Director d'escena: Franco Zeffirelli. 1984. Philips**
- **Liudmyla Monastyrska, Jonas Kaufmann, Ambrosio Maestri. Sächsischer Staatsopernchor, Staatskapelle Dresden. Director musical: Christian Thielemann. Director d'escena: Philipp Stölzl. 2015. Sony**

Karajan afronta la versió filmada amb Cechele, que és un intèrpret correcte, i tornem a trobar Cossotto, en un plantejament venjatiu, ple de força. La direcció d'escena manté la dramatúrgia i la musical reflecteix el caràcter meridional i passional de la partitura. L'edició del 1984 presenta la brillant Obraztsova, l'apassionat Domingo i el sobri Bruson, en una direcció de Prêtre expressiva i una posada en escena de Zeffirelli plena de detalls. En la darrera edició, del 2015, canta el tenor estrella Kaufmann, que confirma la seva qualitat interpretativa, mentre que Monastyrska resulta interessant vocalment i el més rellevant és la direcció de Thielemann, plena de contrastos, i una producció que té teatralitat.

Pagliacci

Selecció en CD

- **Maria Callas, Giuseppe Di Stefano, Tito Gobbi. Coro i Orchestra del Teatro alla Scala. Director: Tullio Serafin. 1953. EMI**
- **Victoria de los Ángeles, Jussi Björling, Leonard Warren. Robert Shaw Chorale, RCA Victor Symphony Orchestra. Director: Renato Cellini. 1953. Decca**
- **Joan Carlyle, Carlo Bergonzi, Giuseppe Taddei. Coro i Orchestra del Teatro alla Scala. Director: Herbert von Karajan. 1965. EMI**

En la gravació del 1953 Callas mostra una Nedda viva i ressaltant-ne les paraules, Di Stefano està ple de força, amb frases impressionats, i Gobbi mostra el caràcter malèvol de Tonio; tots dirigits amb brillantor per Serafin. En la segona proposta, hi escoltem la impactant versió del gran Warren, juntament amb Björling, que manifesta un gran fraseig, mentre que Victoria de los Ángeles dona humanitat a la seva visió i al podi trobem l'eficient Cellini. El protagonista del registre del 1965 és Bergonzi, amb la seva dicció espectacular, acompanyat de Taddei en una interpretació plena d'odi i la versió intensa de Karajan.

Selecció en DVD

- **Raina Kabaivanska, Jon Vickers, Peter Glossop. Coro i Orchestra del Teatro alla Scala. Director musical: Herbert von Karajan. Director d'escena: Paul Hager. 1968. DG**
- **Teresa Stratas, Plácido Domingo, Joan Pons, Alberto Rinaldi, Renato Bruson. Coro i Orchestra del Teatro alla Scala. Director musical: Georges Prêtre. Director d'escena: Franco Zeffirelli. 1982. Philips**
- **Maria Agresta, Jonas Kaufmann, Dimitri Platanias. Sächsischer Staatsopernchor, Staatskapelle Dresden. Director musical: Christian Thielemann. Director d'escena: Philipp Stölzl. 2015. Sony**

Dos protagonistes excel·lents el 1968, amb el fraseig preciosista de Kabaivanska, la intel·ligència de Vickers, i Karajan en una versió realista del drama. Una cosa similar s'esdevé a la versió del 1982, amb un Domingo ple de matisos, mentre que Pons dona un gran sentit del rol i amb un bon treball com a actriu d'Stratas, una direcció musical acurada de Prêtre i una escena aclaparant. El darrer DVD té com a protagonista Kaufmann, en un rol correcte, però menys contrastat, on torna a destacar la direcció de Thielemann, refinada i dramàtica a la vegada, i una producció que realça la dramatúrgia.

Albert Vilardell
CRÍTIC MUSICAL

Biografies

Damiano Michieletto

Director d'escena

Estudià a l'Escola de Teatre Paolo Grassi de Milà, a més de graduar-se en literatura a la Universitat de Venècia, la seva ciutat natal. Amb l'òpera *Švanda il pifferaio* (J. Weinberger) guanyà el premi Irish Times ESB del Wexford Festival 2003, i a partir d'aleshores presentà títols com *La gazza ladra* al Festival Rossini de Pesaro i *La bohème* al Festival de Salzburg (2012), on ha tornat amb *Falstaff*, *La Cenerentola* i *Alcina* (2019); també ha ofert *Un ballo in maschera* al Teatro alla Scala de Milà (2013). L'any 2015 dirigí Il viaggio a Reims a Amsterdam, a més de *Guillaume Tell*, *Cavalleria rusticana* i *Pagaliacci* a Londres, i el 2016 l'*Otello* de Rossini al Theater an der Wien, *Samson et Dalila* a París, *Aquagranda* (F. Perocco) a Venècia i *Cendrillon* a la Komische Oper de Berlín. El 2017 va fer *Rigoletto* a Amsterdam i *La damnation* de Faust a Roma; el 2018, *La vídua alegre* i *Macbeth* a Venècia, *A midsummer night's dream* a Viena i *Don Pasquale* a París, i el 2019 *Der ferne Klang* a Frankfurt, entre d'altres.

Debutà al Gran Teatre del Liceu la temporada 2014/15 amb *Così fan tutte*, i hi ha tornat amb *Lucia di Lammermoor* (2015/16) i *Luisa Miller* (2018/19).

Henrik Nánási

Director musical

Ha estat el director musical de la Komische Oper de Berlín, i en la seva carrera ha dirigit a la Royal Opera House de Londres (*Turandot, Il barbiere di Siviglia, Salome i Simon Boccanegra*), Teatro alla Scala de Milà (*Elektra*), Opéra National de París (*Die Zauberflöte*), Metropolitan Opera de Nova York (*Iolanta* i *El castell de Barbablava*), San Francisco Opera (Elektra i *Le nozze di Figaro*), Bayerische Staatsoper de Munic (*La traviata*), Lyric Opera de Chicago i Opernhaus de Zuric (*Le nozze di Figaro*), Palau de les Arts de València (*El castell de Barbablava, Macbeth, Werther* i *Iolanta*), així com al Teatro dell'Opera de Roma, Staatsoper d'Hamburg, Oper Frankfurt, Semper Oper de Dresden i Arena de Verona. Entre d'altres, ha dirigit les orquestres RSO de Viena, Bruckner Orchester Linz, Maggio Musicale Fiorentino, Atlanta Symphony, Yomiuri Nippon Symphony i Orchestre National du Capitole de Tolosa de Llenguadoc.

Debutà al Gran Teatre del Liceu la temporada 2015/16 amb *Die Zauberflöte*.

Eleonora Gravagnola

Repositora

Diplomada en escenografia a l'Accademia di Belle Arti de Nàpols, ha treballat com a assistent a la direcció i directora col·laboradora amb Damiano Michieletto de manera continuada en produccions com *La scala di seta, L'italiana in Algeri, La gazza ladra, Il barbiere di Siviglia, Il viaggio a Reims, Guillaume Tell, Don Giovanni, La bohème, Il tabarro, Suor Angelica, Gianni Schicchi, La damnation de Faust, Das Land des Lächelns, Die lustige Witwe, Cavalleria rusticana, Pagliacci, Macbeth;* assumint la direcció de totes les reposicions a Itàlia, Espanya, Àustria, Anglaterra, Bèlgica, Rússia, Hongria, Japó i Oman. A més, assumeix la reposició de *Hänsel und Gretel* al Teatro Real de Madrid. També ha treballat amb directors d'escena com Michał Znaniecki o Lorenzo Mariani. A més, ha signat produccions com *Puertas abiertas* al Palau de les Arts de València, i *The Little Sweep* de Britten al Teatro di corte de Nàpols. Debutà al Gran Teatre del Liceu la temporada 2014/15 amb *Così fan tutte*.

Paolo Fantin

Escenògraf

Ha col·laborat en un gran nombre de produccions operístiques amb Damiano Michieletto: *Guillaume Tell, Cavallaria rusticana* i *Pagliacci* a Londres. Ha treballat al Teatro La Fenice de Venècia, Theater an der Wien, Palau de les Arts de València, Grand Théâtre de Ginebra, Opéra National de París, Komische Oper de Berlín, Nationale Opera d'Amsterdam, Teatro di San Carlo de Nàpols, Opera de Florència, Teatro alla Scala de Milà i a La Monnaie de Brussel·les, a més dels festivals de Salzburg i Rossini de Pesaro. Ha creat escenografies per a *Alcina, La bohème, Falstaff, La Cenerentola, Aquagranda* (F. Perocco), *Macbeth, Roméo et Juliette, Otello, Idomeneo, Il barbiere di Siviglia, Samson et Dalila, Rigoletto, La damnation de Faust, L'elisir d'amore, La donna del lago, La gazza ladra, Lucia di Lammermoor, Luisa Miller, Poliuto* i *Die Zauberflöte*, entre d'altres.

Debutà al Gran Teatre del Liceu la temporada 2014/15 amb *Così fan tutte*, i hi ha tornat amb *Lucia di Lammermoor* (2015/16) i *Luisa Miller* (2018/19).

Carla Teti

Figurinista

Ha estat premiada amb el Premi Abbiati (2011) i l'Opera Award (2011 i 2017) pels seus dissenys de vestuari. Ha treballat a l'Arena de Verona, Teatro Regio de Torí, Wiener Staatsoper, Teatro dell'Opera de Roma, Teatro La Fenice de Venècia, Komische Oper de Berlín i Staatsoper Unter den Linden de Berlín, entre altres coliseus.

Col·labora amb Damiano Michieletto des del 2004, i han fet les produccions d'*Il trionfo delle belle*, *La gazza ladra* (Premi Abbiati al millor vestuari), *Il barbiere di Siviglia, Lucia di Lammermoor, Il corsaro, Luisa Miller, Poliuto, Così fan tutte, Roméo et Juliette, Don Giovanni, Le nozze di Figaro, Madama Butterfly, La bohème, Il Trittico, Un ballo in maschera, Falstaff, The rake's progress, Il viaggio a Reims, Guillaume Tell, Cavalleria rusticana / Pagliacci* (Premi Olivier a la millor nova producció), *Idomeneo, Otello, Die Zauberflöte, Aquagranda* i *La damnation de Faust*.

Debutà al Gran Teatre del Liceu la temporada 2014/15 amb *Così fan tutte*, i hi ha tornat amb *Don Pasquale* (2014/15), *Lucia di Lammermoor* (2015/16) i *Luisa Miller* (2018/19).

Alessandro Carletti

Il·luminació

Nascut a Roma, estudià fotografia i pintura. Va descobrir la passió per la il·luminació gràcies al seu pare, que treballava en un teatre. Les seves primeres experiències professionals en el terreny de la il·luminació van arribar amb el director Carmelo Bene al Teatro Eliseo de Roma. Als anys noranta començà a treballar al Festival Rossini de Pesaro, on consolidà la seva experiència en produccions operístiques. Des de l'any 2008 col·labora habitualment amb Damiano Michieletto. Entre les produccions recents en què ha treballat hi ha *Il Trittico* (Theater an der Wien), *Don Carlo* (Wiener Staatsoper), *Cavalleria rusticana* (Teatro di San Carlo de Nàpols), *Nabucco* (Royal Opera House de Londres), *Un ballo in maschera* (Teatro alla Scala de Milà), *Il viaggio a Reims* (Nationale Opera d'Amsterdam), *Guillaume Tell* (Londres), *Die Zauberflöte* (Teatro La Fenice de Venècia) i *Otello* (Viena), entre d'altres.

Debutà al Gran Teatre del Liceu la temporada 2015/16 amb *Nabucco*.

Conxita Garcia

Directora del Cor del Gran Teatre del Liceu

Conxita Garcia és la directora del Cor del Gran Teatre del Liceu, càrrec que la projecta com una de les figures més rellevants de la direcció coral de la seva generació.

Nascuda a Barcelona, es graduà en direcció d'orquestra, direcció de cor i cant. Va ser directora-fundadora del Cor Jove de l'Orfeó Català i sotsdirectora de l'Orfeó Català. També ha estat directora del Cor dels Amics de l'Òpera de Girona i presidenta de la Federació de Corals Joves de Catalunya, amb qui va ser guardonada amb el Premi Nacional de Cultura de la Generalitat de Catalunya (1994). Paral·lelament a l'activitat com a directora del cor del GTL i com a directora invitada d'altres agrupacions corals, desenvolupa també una important labor pedagògica en cursos internacionals de direcció coral. Ha realitzat nombrosos concerts per les millors sales d'arreu d'Europa i nombrosos enregistraments per a CD, DVD, ràdio i televisió.

Debutà al Gran Teatre del Liceu com a mestra assistent del cor i ha col·laborat en la direcció musical de diferents produccions operístiques. Continuadora del l'estil de cant iniciat per Romano Gandolfi i seguit per José Luis Basso, de qui Conxita Garcia en fou directora assistent, va ser nomenada directora titular del Cor del Gran Teatre del Liceu l'any 2015.

Josep Vila Jover

Director del cor infantil

Nascut a Granollers (1970), va estudiar amb Enric Ribó, Conxita Garcia i Christian Grube. És director artístic de la Societat Coral Amics de la Unió, on dirigeix Veus - Cor Infantil Amics de la Unió i el Cor de Cambra de Granollers, formacions residents del Teatre Auditori de Granollers.

Des del 2017 dirigeix el concert *Conte de Nadal* d'Albert Guinovart al Gran Teatre del Liceu, i des del 2009 ha participat amb el cor a les òperes *Der Rosenkavalier, Werther* i *Un ballo in maschera*.

Habitualment fa concerts i gires internacionals arreu d'Europa, l'Àsia o els Estats Units. És convidat com a director a tallers, trobades i festivals internacionals de cant coral, com Europa Cantat 2015 a Pecs (Hongria), Europa Cantat 2018 a Tallinn (Estònia) o El Canto Nos Une 2018 a Medellín (Colòmbia).

Amb els seus cors ha estat premiat en diversos concursos: primer premi i Silver Rose Bowl al concurs Let the Peoples Sing! a Luxemburg (2013), primer premi a Tolosa (2015), finalista al Grand Prix Europeu a Varna (2016) i segon premi a Ejea de los Caballeros (2019).

Veus - Cor Infantil Amics de la Unió

Fundat el 1996 en el si de la Societat Coral Amics de la Unió de Granollers, el dirigeix Josep Vila Jover des del seu origen.

Ha participat al Festival Castell de Peralada (2016 i 2018), a la Passió segons sant Marc (2018) i Passió segons sant Mateu (2016, 2019) de Johann S. Bach amb Jordi Savall, i en festivals a Taipei (2017), Pequín (2018) o La Folle Journée de Nantes (2019), així com una gira pels Estats Units (2019).

Cal destacar el reconeixement a la trajectòria amb el Premi Guido d'Arezzo (2017), la participació al Grand Prix Europeu de Cant Coral a Varna (2016), el primer premi al Certamen Coral de Tolosa (2015) i el primer premi i Silver Rose Bowl al concurs Let the Peoples Sing! a Luxemburg (2013).Participa pràcticament cada any a la temporada del Gran Teatre del Liceu.

Elena Pankratova

Soprano (Santuzza)

Nascuda a Rússia, es formà al seu país, i també amb la soprano Renata Scotto, amb qui ha treballat especialment el repertori italià. Es va donar a conèixer l'any 2010 a Florència, quan va debutar interpretant la muller de Barak de *Die Frau ohne Schatten* (Richard Strauss), dirigida per Zubin Mehta. Des d'aleshores ha cantat en teatres internacionals, com la Bayerische Staatsoper de Munic, Royal Opera House de Londres, Teatro allà Scala de Milà, així com al Festival de Bayreuth. A més de Mehta, l'han dirigida els mestres Christian Thielemann, Kirill Petrenko o Valery Gergiev, entre d'altres.

Debuta al Gran Teatre del Liceu.

Oksana Dyka

Soprano (Santuzza)

Cantant habitual a teatres internacionals, ha participat en *Tosca*, que ha interpretat al Teatro dell'Opera de Roma, dirigida escènicament per Franco Zeffirelli, així com *Ariadne auf Naxos* a Gènova, *Aida* a Buenos Aires en gira amb el Teatro alla Scala de Milà i direcció de Daniel Barenboim, *Il tabarro* a l'Opéra National de París, *Pagliacci* i *Tosca* a Milà, *Tosca* a Dresden i a València dirigida per Zubin Mehta... Entre els seus compromisos més recents trobem *Tosca* a l'Staatsoper de Berlín i Royal Opera House de Londres, *Madama Butterfly* a Los Angeles i París, una nova producció d'*El príncep Igor* a la Metropolitan Opera de Nova York, dirigida per Gianandrea Noseda, *La dama de piques* a Roma i Opernhaus de Zuric, *El jugador* a l'Opéra Montecarlo, *Jenůfa* i *Turandot* a Nova York, *Il corsaro* al Palau de les Arts de València i *Nabucco* a l'Staatsoper d'Hamburg i Zuric.

Debuta al Gran Teatre del Liceu.

Mercedes Gancedo

Soprano (Lola)

Començà els seus estudis l'any 2003 amb Beatriz Manna. Dos anys després fou semifinalista al Concurs Internacional Neue Stimmen de l'Argentina, el seu país natal. El 2008 ingressà a l'Instituto Superior de Arte del Teatro Colón de Buenos Aires, on treballà amb Luis Gaeta, Monica Philibert i Salvatore Caputo, entre d'altres. També ha participat activament en classes magistrals de diversos cantants, com Teresa Berganza, Montserrat Caballé o Mirella Freni.

El seu repertori inclou Despina (*Così fan tutte*), la comtessa (*Le nozze di Figaro*), Giannetta (*L'elisir d'amore*), Mariana (*Das Liebesverbot*), Pamina (*Die Zauberflöte*) i Alisa (*Lucia di Lammermoor*).

El 2011 va rebre la borsa d'estudis de la Diputació de Barcelona al Concurs Francesc Viñas.

Debutà al Gran Teatre del Liceu la temporada 2016/17 amb *Rigoletto*, i hi ha tornat amb *L'elisir d'amore* (2017/18) i *Madama Butterfly* (2018/19).

Roberto Alagna

Tenor (Turiddu / Canio)

En els seus trenta anys de carrera ha interpretat més de seixanta rols als principals teatres d'arreu del món. Amb papers com els d'Alfredo (*La traviata*), Calaf (*Turandot*), Canio (*Pagliacci*), Cavaradossi (*Tosca*), Don Carlo, Don Jose (*Carmen*), Faust, Manrico (*Il trovatore*), Maurizio (*Adriana Lecouvreur*), Nemorino (*L'elisir d'amore*), Otello, Radamès (*Aida*) i Rodolfo (*La bohème*), entre d'altres. També ha participat en altres títols menys coneguts, com *Le jongleur de Notre-Dame*, *Le Cid* i *La Navarraise* de Jules Massenet; *Fiesque* d'Édouard Lalo, *Francesca da Rimini* de Riccardo Zandonai, *Le roi Arthus* d'Ernest Chausson, *Vasco da Gama* o una edició crítica de *L'Africaine* de Giacomo Meyerbeer, etc. Així mateix, ha estrenat dues òperes contemporànies escrites expressament per a ell: *Marius et Fanny* de Vladimir Cosma i *Le dernier jour d'un condamné* de David Alagna.

Debutà al Gran Teatre del Liceu la temporada 1991/92 amb *La bohème* i *La traviata*, i hi ha tornat amb *Aida* (2007/08), *Carmen* (2010/11), *Adriana Lecouvreur* i el concert *l'Ànima del Liceu* (2011/12) i *Madama Butterfly* (2012/13).

Teodor Ilincai

Tenor (Turiddu)

Estudià cant, oboè, música bizantina i pedagogia musical al Conservatori de Bucarest. Ha estat premiat als concursos de cant de *Szczecin* (Polònia) i Francesc Viñas. Des del seu debut l'any 2008 com a Macduff (*Macbeth*) a l'Opera Natională de Bucarest, ha cantat a l'Opéra National de París, Deutsche Oper de Berlín, Staatsoper de Berlín, Wiener Staatsoper, Teatro Real de Madrid, Bayerische Staatsoper de Munic, Opéra de Marsella, Théâtre du Capitole de Tolosa de Llenguadoc, Semper Oper de Dresden i Opera Australia, entre altres sales. A l'inici de la seva carrera es va centrar en el repertori líric, amb títols com *La bohème, La traviata, Roméo et Juliette, Madama Butterfly, Ievgueni Onieguin, Faust* i *L'amico Fritz*; però a partir del 2015, després del seu debut com a Pollione (*Norma*), es va enfocar a un repertori de *lirico-spinto*, com *Tosca* o *Cavalleria rusticana*. Entre els seus propers compromisos hi ha *Cavalleria rusticana* a Brussel·les i Dresden, *Adriana Lecouvreur* a Sevilla i *Madama Butterfly* a Viena.

Debutà al Gran Teatre del Liceu al concert final del Concurs Francesc Viñas (2009/10), i hi ha tornat amb *La bohème* (2011/12) i *Macbeth* (2016/17).

Martin Muehle

Tenor (Turiddu / Canio)

Aquesta temporada 2019/20 té previst debutar com a Hermann (*La dama de piques*), així com en el rol protagonista d'*Andrea Chénier* a la Deutsche Oper de Berlín; també oferirà Canio (*Pagliacci*) a la Israeli Opera de Tel Aviv i Don José (*Carmen*) a l'Oper de Colònia, paper que també ha interpretat al Teatre Bolxoi de Moscou, Festival de Bregenz, Teatre Nacional de Praga i Staatsoper d'Hamburg. Té altres compromisos: Calaf (*Turandot*) a l'Oper de Colònia i Deutsche Oper de Berlín, Manrico (*Il trovatore*) a la Seattle Opera i Konzert Theater de Berna, Radamès (*Aida*) a l'Arena de Verona i Sankt Margarethen, Maurizio (*Adriana Lecouvreur*) al Teatro Massimo de Palerm, Pollione (*Norma*) i Lohengrin al Theater de Sankt Gallen, Faust (*Mefistofele*) i Arrigo (*I vespri siciliani*) al Theater Freiburg i Des Grieux (*Manon Lescaut*) a São Paulo. Així com Hagenbach (*La Wally*), Faust (*La damnation de Faust*) i Gabriele Adorno (*Simon Boccanegra*) al National Theater de Mannheim.

Debuta al Gran Teatre del Liceu.

Gabriele Viviani

Baríton (Alfio / Tonio)

Entre els seus compromisos més recents trobem *La bohème* a la Royal Opera House de Londres i Zuric, *Un ballo in maschera* al Teatro alla Scala de Milà i Tòquio en una gira amb el Teatro Regio de Torí; *La traviata* a Oviedo, Teatro Filarmonico de Verona, Festival de Macerata i València; *Madama Butterfly* a l'Opéra Bastille de París i Venècia; *I puritani* a Bilbao i Wiener Staatsoper. També ha interpretat *La bohème* a l'Arena de Verona i al Festival Puccini de Torre del Lago, *Lucia di Lammermoor* a Lausana i San Francisco, i *Les troyens a València.*

Debutà al Gran Teatre del Liceu la temporada 2014/15 amb *La traviata*, i hi ha tornat amb *Poliuto* (2017/18) i *La Gioconda* (2018/19).

Àngel Òdena

Baríton (Alfio / Tonio)

Nascut a Tarragona, es llicencià en geografia i història. Els títols del seu repertori inclouen *Il barbiere di Siviglia*, *La Cenerentola*, *L'italiana in Algeri*, *L'elisir d'amore*, *Lucia di Lammermoor*, *Roberto Devereux*, *La favorita*, *Don Pasquale*, *Il duca d'Alba*, *Don Giovanni*, *Così fan tutte*, *Werther*, *Carmen*, *Faust*, *Thaïs*, *Tannhäuser*, *Tristan und Isolde*, *Manon Lescaut*, *Madama Butterfly*, *Il tabarro*, *La bohème*, *Pagliacci*, *Cavalleria rusticana*, *Un ballo in maschera*, *Don Carlo*, *Aida*, *Il trovatore*, *La traviata*, *Attila*, *Otello*, *Macbeth*, *Nabucco*, *Falstaff*, *Simon Boccanegra* i *Rigoletto*, entre d'altres. Títols que ha cantat als teatres d'òpera de Barcelona, Madrid, Hamburg, Berlín, Palerm, Nàpols, Bolonya, Florència, Torí, Atenes, Venècia, París, Aurenja, Tolosa de Llenguadoc, Llemotges, Lausana, Verona, Amsterdam, Miami o Nova York.

Debutà al Gran Teatre del Liceu la temporada 1997/98 amb *L'elisir d'amore*, i hi ha tornat en nombroses ocasions, les darreres amb *La traviata* (2014/15), *Simon Boccanegra* (2015/16) i *Rigoletto* (2016/17).

Elena Zilio

Mezzosoprano (*Mamma* Lucia)

Al llarg de la seva carrera ha cantat en teatres d'arreu del món: Teatro alla Scala de Milà, Royal Opera House de Londres, Opéra National de París, Teatro Real de Madrid, Opernhaus de Zuric, Lyric Opera de Chicago, Bayerische Staatsoper de Munic, Maggio Musicale Fiorentino, Teatro dell'Opera de Roma, Teatro La Fenice de Venècia, Teatro Regio de Torí, Teatro di San Carlo de Nàpols o Teatro Massimo de Palerm. L'han dirigit els mestres Bruno Bartoletti, Gabriele Ferro, Gianandrea Gavazzeni, Carlo Maria Giulini, Zubin Mehta, Riccardo Muti, Georges Prêtre i Mstislav Rostropóvitx.

Entre el seves interpretacions més destacades figuren *Cavalleria rusticana* i *Les troyens* a Milà, *Falstaff* a Florència, Oper Frankfurt, Torí, Opéra de Lió, Angers Nantes Opéra, Théâtre des Champs Élysées de París i Teatro Filarmonico de Verona, i *Andrea Chénier* a Londres i Munic, entre d'altres. Entre els seus compromisos d'aquesta temporada figuren *Ievgueni Onieguin* a Munic i *Boris Godunov* a Frankfurt.

Debutà al Gran Teatre del Liceu la temporada 2013/14 amb *Il tabarro.*

María Luisa Corbacho

Mezzosoprano (*Mamma* Lucia)

Nascuda a Mallorca, es formà al Teatre Principal de Palma i a partir de l'any 2001 va rebre classes de Francisco Lázaro, a més de participar en diversos cursos impartits per cantants prestigiosos. L'any 2009 ingressà al Centre de Perfeccionament Plácido Domingo de València, dirigida pel mestre Alberto Zedda. El seu repertori inclou els rols de Schwertleite (*Die Walküre*), Hecuba (*Les troyens*), Santuzza i mamma Lucia (*Cavalleria rusticana*), àvia (*La vida breve*), Marta i Pantalis (*Mefistofele*), Anna (*Maror*), Zia Principessa i abadessa (*Suor Angelica*), Zita (*Gianni Schicchi*), Suzuki (*Madama Butterfly*), Azucena (*Il trovatore*), Ameris (*Aida*), Annina (*La traviata*), Fenena (*Nabucco*), Quickly (*Falstaff*), Emilia (*Otello*) i Maddalena (*Rigoletto*), entre d'altres. Ha treballat amb els mestres Zubin Mehta, Valeri Gergiev, Lorin Maazel, Antoni Ros-Marbà, Elio Orciuolo i José Miguel Pérez-Sierra, entre d'altres.

Debuta al Gran Teatre del Liceu.

Aleksandra Kurzak

Soprano (Nedda)

Començà la seva formació musical als set anys tocant el violí i el piano. Va ser membre de l'Staatsoper d'Hamburg entre els anys 2001 i 2007 i actualment és una cantant habitual a la Metropolitan Opera de Nova York, Royal Opera House de Londres, Opéra National de París, Bayerische Staatsoper de Munic, Teatro alla Scala de Milà i Wiener Staatsoper. El seu repertori actual inclou els rols de Gilda (*Rigoletto*), Violetta (*La traviata*), Lucia di Lammermoor, Adina (*L'elisir d'amore*) i Rosina (*Il barbiere di Siviglia*). Recentment ha incorporat els papers de Micaëla (*Carmen*), Mimì (*La bohème*), Liù (*Turandot*), Vitellia (*La clemenza di Tito*), Desdemona (*Otello*), Alice Ford (*Falstaff*), Rachel (*La juive*) i Elisabeta di Valois (*Don Carlo*), entre d'altres. Ha treballat amb els mestres Ivor Bolton, Bruno Campanella, James Conlon, Sir Andrew Davis, Rafael Frühbeck de Burgos, Fabio Luisi, Ingo Metzmacher, Daniel Oren o Antonio Pappano.

Debutà al Gran Teatre del Liceu la temporada 2012/13 amb *L'elisir d'amore.*

Dinara Alieva

Soprano (Nedda)

Ha estat premiada en concursos de cant a Grècia, Rússia, Itàlia i Espanya, dels quals destaquen el tercer premi del concurs Operalia 2010 i el segon premi del Concurs Francesc Viñas del mateix any.

El 2009 debutà al Teatre Bolxoi de Moscou interpretant Liù (*Turandot*) i l'any següent va esdevenir solista de la companyia. Al llarg de la seva carrera ha interpretat els rols de Tatiana (*Ievgueni Onieguin*), Violetta (*La traviata*), Marfa (*La núvia del tsar*), Micaëla (*Carmen*) i Mimì (*La bohème*). Ha cantat a la Wiener Staatsoper, Deutsche Oper de Berlín, Bayerische Staatsoper de Munic, Oper Stuttgart, Oper Frankfurt i Semper Oper de Dresden, entre altres coliseus. Aquesta temporada té previst interpretar *Il trovatore a Viena, Madama Butterfly* a París i *La traviata* a Londres.

Debutà al Gran Teatre del Liceu al concert final del Concurs Francesc Viñas (2009/10), i hi ha tornat amb *La bohème* (2015/16).

Marcelo Álvarez

Tenor (Canio)

Nascut a Córdoba (Argentina), el tenor Giuseppe Di Stefano va descobrir el seu talent, fet que li va permetre presentar-se internacionalment amb *La sonnambula* al Teatro La Fenice de Venècia, i des d'aleshores ha actuat en teatres com The Metropolitan Opera de Nova York, Royal Opera House de Londres, Opéra national de Paris, Wiener Staatsoper, Teatro Real de Madrid, Teatro Colón de Buenos Aires i el Teatro alla Scala de Milà, entre d'altres. El seu repertori inclou títols com Edgardo (*Lucia di Lammermoor*), Gennaro (*Lucrezia Borgia*), Alfredo (*La traviata*), Duc de Màntua (*Rigoletto*), Werther, Des Grieux (*Manon Lescaut*), Doctor Faust (*Faust*), Don José (*Carmen*), Rodolfo (*La bohème*), Cavaradossi (*Tosca*), Manrico (*Il trovatore*), Radamès (*Aida*), Riccardo (*Un ballo in maschera*), Andrea Chénier, Canio (*Pagliacci*) i Turiddu (*Cavalleria rusticana*). Ha treballat amb directors com James Levine, Zubin Mehta, Lorin Maazel, Claudio Abbado o Riccardo Muti.

Debutà al Gran Teatre del Liceu la temporada 2004/05 amb *Rigoletto*.

Vicenç Esteve Madrid

Tenor (Beppe)

Nascut a Barcelona, es formà musicalment al Conservatori Municipal i va estudiar cant amb el seu pare. Va debutar l'any 1997 amb el paper de Joaquín de la sarsuela *La del manojo de rosas*. El 1999 va cantar per primer cop com a solista els rols de *Fiorello* i l'oficial d'*Il barbiere di Siviglia*. Cal destacar les seves interpretacions dels rols de *Poliuto* (ABAO de Bilbao), Enrico de *Lucia di Lammermoor* (Òpera Nacional de Varsòvia), Schaunard de *La bohème* (producció de l'Ópera d'Oviedo per al Festival de Peralada), el general d'*El rey que rabió* de Chapí (Palau de les Arts de València) o Sonora de *La fanciulla* del West i Schaunard de *La bohème* (La Maestranza de Sevilla).

Debutà al Gran Teatre del Liceu la temporada 1998/99 amb *Salome*, i hi ha tornat en nombroses ocasions, les darreres amb Il tabarro (2013/14), *Otello* (2015/16) i *Le nozze di Figaro* (2016/17)

Duncan Rock

Baríton (Silvio)

Estudià a la Guildhall School of Music and Drama de Londres i va continuar la seva formació a la National Opera Studio de la mateixa ciutat. Guanyador dels premis John Christie (2010) i Chilcott (2012), en la seva trajectòria ha interpretat els rols de Don Giovanni, Tarquinius (*The rape of Lucretia*), el comte (*Le nozze di Figaro*), Papageno (*Die Zauberflöte*), Belcore (*L'elisir d'amore*), Marcello (*La bohème*), Donald (*Billy Budd*) i Marullo (*Rigoletto*), a la Boston Opera House, Welsh National Opera de Cardiff, Deutsche Oper de Berlín, Metropolitan Opera de Nova York, English National Opera de Londres, Opera North de Leeds, Houston Grand Opera, Théâtre du Châtelet de París, Royal Opera House de Londres, Teatro Real de Madrid, així com al Festival de Glyndebourne. Aquesta temporada té previst interpretar

Pallante (*Agrippina*) a Nova York, Schaunard (*La bohème*) a Londres i Jan (*Breaking the waves*) al Festival d'Adelaida.

Debuta al Gran Teatre del Liceu.

Manel Esteve

Baríton (Silvio)

Nascut a Barcelona, paral·lelament als estudis musicals estudià cant amb el seu pare, el baríton Vicenç Esteve. També ha rebut classes dels cantants Jaume Aragall, Joan Pons, Eduard Giménez, Carlos Chausson i Rolando Panerai. Ha guanyat els concursos de cant Manuel Ausensi (2002) i Pedro Lavirgen (2004). Des del seu debut, l'any 1999 al Gran Teatre del Liceu interpretant Uberto (*La serva padrona*), ha mantingut una intensa activitat professional. Ha interpretat els rols de Figaro (*Il barbiere di Siviglia*), Taddeo (*L'italiana in Algeri*), Don Alvaro (*Il viaggio a Reims*), Prosdocimo (*Il turco in Italia*), Silvio (*Pagliacci*), Malatesta (*Don Pasquale*), Severo (*Poliuto*), Enrico (*Lucia di Lammermoor*), Papageno (*Die Zauberflöte*), Ping (*Turandot*) i Lescaut (*Manon*), entre d'altres.

Debutà al Gran Teatre del Liceu la temporada 1999/2000 amb *La serva padrona*, i hi ha tornat en nombroses ocasions, les darreres amb *Andrea Chénier* i *Il viaggio a Reims* (2017/18) i *L'italiana in Algeri* (2018/19).

Relació personal Gran Teatre del Liceu

DIRECCIÓ GENERAL
Valentí Oviedo
Secretaria de direcció
Ariadna Pedrola
Assessoria jurídica
Elionor Villén
Anna Ferrando
Natàlia Sanz Ramón

DIRECCIÓ ARTÍSTICA I PRODUCCIÓ
Víctor Garcia de Gomar
Leticia Martín
Planificació
Yolanda Blaya
Maria Subirana
Contractació i figuració
Albert Castells
Meritxell Penas
M. Carme Ventura
Producció executiva
Silvia Garcia
Joan Rimbau
Producció d'esdeveniments
Muntsa Inglada
Deborah Tarridas
Sobretítols
Anabel Alenda
Glòria Nogué

DIRECCIÓ MUSICAL
Josep Pons
Antoni Pallès
Josep Mª Armengol
Núria Piquer
Arxiu musical
Josep Carreras
Elena Rosales
Mestres assistents musicals
Rodrigo de Vera
Vanessa García
David-Huy Nguyen-Phung
Jaume Tribó
Véronique Werklé
Regidoria musical
Lluís Alsius
Luca Ceruti
Micky Galindo
Sebastián Popescu
Orquestra
Kai Gleusteen
Òscar Alabau
Olga Aleshinski
César Altur
Andrea Amador
Joaquín Arrabal
Sandra Luisa Batista
Lluís Bellver
Francesc Benítez
Jordi Berbegal
Josep M. Bernabeu
Claire Bobij
Kostadin Bogdanoski
Bettina Brandkamp
Esther Braun
Mercè Brotons
Pablo Cadenas
Javier Cantos
Josep Antón Casado
Andrea Ceruti
J. Carles Chordà
Carles Chordà
Francesc Colomina
Carme Comeche
Charles Courant
Savio de la Corte
Birgit Euler
Juan Pedro Fuentes
Alejandro Garrido
Juan González Moreno
Ródica Mónica Harda
Piotr Jeczmyk
Magdalena Kostrzewszka
Émilie Langlais
Francesc Lozano
Jing Liu
Kalina Macuta
Sergii Maiboroda
Darío Mariño Varela
Enric Martínez
Jorge Martínez Campos
Manuel Martínez
Juanjo Mercadal
Jordi Mestres
Aleksandra Miletic
Albert Mora
David Morales
Liviu Morna
Mihai Morna
Emili Pascual
Mª Dolors Paya
Enric Pellicer
Raúl Pérez
Cristoforo Pestalozzi
Ionut Podgoreanu
Alexandre Polonski
Sergi Puente
Annick Puig
Ewa Pyrek
Joan Renart
Mª José Rielo
Artur Sala
Guillermo Salcedo
Fulgencio Sandoval
Cristian Sandu
Birgit Schmidt
Oleg Shport
Oksana Solovieva
Juan M. Stacey
Barbara Stegemann
Raul Suárez
Renata Tanollari
Guillaume Terrail
Peter Thiemann
Franck Tollini
Yana Tsanova
Marie Vanier
Bernardo Verde
Jorge Vilalta
Matthias Weinmann
Cor
Conxita Garcia
Alejandra M. Aguilar
Josep M. Bosch
Margarita Buendía
Alexandra Codina
Xavier Comorera
Rosa Maria Cristo
Miguel Ángel Curras
Dimitar Darlev
Gabriel Antonio Diap
Mariel Fontes
Elisabeth Gillming
Ignasi Gomar
Oihane González de Viñaspre
Olatz Gorrotxategi
Plamen G. Papazikov
Ramon Grau
Lucas Groppo
Andrés Omar Jara
M. Carmen Jiménez
Sung Min Kang
José L. Casanova
Hortènsia Larrabeiti
Yordanka León
Graham Lister
Glòria López Pérez
M. Dolors Llonch
Raquel Lucena
Mónica Luezas
Elisabet Maldonado
Aina Martín
Encarnació Martínez
Xavier Martínez
Isabel Mas Caballé
Ivo Mischev
Raquel Momblant
Daniel Muñoz
Mª Àngles Padró
Eun Kyung Park
Marta Polo
Joan Prados
Florenci Puig
Joan Josep Ramos
María Genís Ricart
Miquel Rosales
Emili Rosés
Maria Such
Olga Szabo
Llorenç Valero
Ingrid Venter
Elisabet Vilaplana
Helena Zaborowska
Guisela Zannerini
Servei educatiu i El Liceu Apropa
Jordina Oriols
Irene Calvís
Carles Gibert
Mercè Núñez
Josep Maria Sabench
Pilar Villanueva

DEPT. COMUNICACIÓ I EDICIONS
Nora Farrés
Premsa
Martín Zaragüeta
Digital
Christian Machío
Edicions
Sònia Cañas
Arxiu
Helena Escobar
Producció d'audiovisuals
Clara Bernardo
Santi Gila
Disseny
Lluís Palomar

DEPT. ECONOMICOFINANCER
Ana Serrano
Cristina Esteve
Control econòmic
M. Jesús Fèlix
Gemma Rodríguez
Comptabilitat
Jesús Arias
M. José García
Tresoreria i assegurances
Jordi Cabrero
Roser Pausas
Compres
M. Isabel Aguilar
Javier Amorós
Eva Grijalba
Anna Zurdo

DEPT. DE MÀRQUETING I COMERCIAL
Mireia Martínez
Pol Avinyó
Montse Cardona
Jesús García
Teresa Lleal
Gemma Pujol
Judith Ruiz
Abonaments i localitats
Mª Carme Aguilar
Emma Blancafort
Diana Díaz
Josefa Padrós
Ariadna Porta
Sònia Puig-Gros
Marta Ribas
Gemma Sánchez

DEPT. DE PATROCINI, MECENATGE I ESDEVENIMENTS
Helena Roca
Sandra Modrego
Sandra Oliva
Mireia Ventura
Esdeveniments
Isabel Ramón
Marcos Romero
Paulina Soucheiron

DEPT. DE RECURSOS HUMANS I SERVEIS GENERALS
Jordi Tarragó
Administració de personal
Jordi Aymar
Mercè Siles
Formació i seguretat i salut laboral
Rosa Barreda
Recepció
Cristina Ferraz
Servei mèdic
Mireia Gay
Seguretat
Ferran Torres
Informàtica
Pilar Foixench
Raúl López
Xavier Massotti
Albert Sust
Instal·lació i manteniment
Susana Expósito
Domingo García
Isaac Martín
DEPT. DE RELACIONS INSTITUCIONALS
Relacions Públiques
Estefania Sort
Yolanda Bonilla
Laura Prat
Sala
Marian Casals

DEPT. TÈCNIC
Xavier Sagrera
Oficina tècnica
Marc Comas
Guillermo Fabra
Natàlia Paradela
Eduard Torrents
Coordinació escènica
Maria de Frutos
Miguel Ángel Garcia
Txema Orriols
Administració de personal
Cristina Viñas
Logística i transport
José Jorge González
Blai Munuera
Lluís Suárez
Maquinària
Albert Anguera
Ricard Anguera
Joan A. Antich
Natàlia Barot
Albert Brignardelli
Raúl Cabello
Ricard Delgado
Yolanda Escoda
Sebastià Escutia
Emili Fontanals
Oriol Franquesa
Angel Hidalgo
Ramon Llinàs
Eduard López
Begoña Marcos
Aduino J. Martínez
Manuel Martínez
Roger Martínez
Eduard Melich
Albert Peña
Esteban Quífer
Carlos Rojo
Salvador Pozo
Esther Sanclemente
Andrés Sánchez
Jordi Segarra
Bautista V. Molina
Francesc X. López
Luminotècnia
Susana Abella
José C. Pita
Ferran Capella
Sergi Escoda
Jordi Gallues
J Pere Gil
Anna Junquera
Antonio Larios
Joaquim Macià
Francesc Macip
Antoni Magriña
Vicente Miguel
Enric Miquel
Alfonso Ochoa
Carles A. Pascua
Robert Pinies
Ferran Pratdesaba
Josué Sampere
Tècnica d'audiovisuals
Jordi Amate
Antoni Arrufat
Amadeo Pabó
Carles Rabassa
Josep Sala
Antoni Ujeda
Àngel Vílchez
Atrezzo
Stefano Armani
José Luis Encinas
Miguel Guillén
Fernando Jiménez
Antoni Lebrón
Ana Pérez
Lluís Rabassa
Jaume Roig
Josep Roses
Mariano Sánchez
Vicente Santos
Regidoria
Llorenç Ametller
Immaculada Faura
Xesca Llabrés
Jordi Soler
Sastreria
Rui Alves
Alejandro Curcó
Rafael Espada
David Farré
Cristina Fortuny
Victòria Gallego
Carme González
Jamaine Kässler
Esther Linuesa
Jaime Martínez
Dolors Rodríguez
Glòria Royo
Javier Sanz
Montserrat Vergara
Ana Sabina Vergara
Alba Viader
Patrícia Viguer
Eva Vílchez
Caracterització
Susana Ben Hassan
Monica Núñez
Liliana Pereña
Miriam Pintado
Núria Valero

Direcció
Nora Farrés

Coordinació
Sònia Cañas i Helena Escobar

Continguts
Albert Galceran i Jaume Radigales

Col·laboradors en aquest programa
Marcel Cervelló, Jordi Fernández, Albert Galceran,
Gerard Guerra, Jaume Radigales, Jaume Tribó, Albert Vilardell

Disseny original
Bakoom Studio

Disseny
Minimilks

Fotògrafs
Antoni Bofill, Christian Machío

Impressió
Pressing, S.A.
Dipòsit Legal: B 19048-2019

Copyright 2019:
Gran Teatre del Liceu sobre tots els articles d'aquest programa i fotografies pròpies

Informació sobre publicitat i Programa de Patrocini i mecenatge
liceubarcelona.cat / mecenes@liceubarcelona.cat / 93 485 86 31

Comentaris i suggeriments
edicions@liceubarcelona.cat

La Fundació del Gran Teatre del Liceu és membre de

El Gran Teatre del Liceu ha obtingut les certificacions
EMAS (Ecomanagement and Audit Scheme)
ISO 14001 (Sistema de gestió ambiental)
ISO 50001 (Sistema de gestió energètica)
Distintiu de garantia de qualitat ambiental